

VERSLAG VAN DE VASTE COMMISSIE VOOR DE
INLICHTINGEN- EN VEILIGHEIDSDIENSTEN
OMTRENT HAAR WERKZAAMHEDEN

Nr. 1

HOOFDSTUK I

§ 1. Inleiding

Sinds de vaste Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten op 9 november 1967 voor de eerste keer aan de Kamer rapporteerde omtrent de door haar verrichte werkzaamheden (Kamerstuk zitting 1967-1968 - 9394) waarop zij, op 25 februari 1970, een tweede verslag liet volgen (Kamerstuk zitting 1969-1970 - 10 558) is gaandeweg de geheimzinnigheid, welke het bestaan en de werkzaamheden van de Nederlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten placht te omgeven, in niet onbelangrijke mate verleden tijd geworden.

Het eerste verslag beperkte zich tot de taak en werkwijze van de Binnenlandse Veiligheidsdienst en het daarop door de commissie uitgeoefende toezicht. Het tweede verslag bevatte een voortgaande rapportage betreffende de BVD en vermeldde de totstandkoming en bekendmaking van een nieuwe regeling van het antecedenten- en veiligheidsonderzoek voor de burgerlijke rijksoverheidsdienst (Beschikking Antecedentenonderzoeken). Daarnaast werd verslag gedaan van de opheffing van de Buitenlandse Inlichtingendienst en de daarmee gepaard gaande reorganisatie van de overige inlichtingendiensten.

Binnen de door dit - derde - verslag te bespreken verslagperiode vallen o.a.:

a. de inwerkingtreding van de Wet van 7 april 1971, houdende enige strafbepalingen tot bescherming van de persoonlijke levenssfeer (*Stb.* 180) waarin o.m. zijn vastgelegd de waarborgen, waarmee het afluisteren door de BVD van telefoon- en andere gesprekken omringd is;

b. de instelling, ingevolge artikel 8 van de Beschikking Antecedentenonderzoeken, op 14 september 1970 van de Adviescommissie Veiligheidsonderzoeken;

c. de overbrenging van de BID van het Departement van Algemene Zaken naar dat van Defensie en de wederoverbrenging van de IBD naar Algemene Zaken;

d. de publikatie van het Koninklijk besluit van 5 augustus 1972, houdende regeling van de taak, de organisatie, de werkwijze en de samenwerking van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten, vergezeld van een nota van toelichting (*Stb.* 437), ter vervanging van het Koninklijk besluit van 8 augustus 1949, waarvan juist het vertrouwelijke karakter het onderwerp van herhaalde kritiek is geweest.

De commissie acht deze vooral in de laatste jaren tot stand gebrachte uitbreiding van de openbaarheid, welke zij van harte gestimuleerd en gesteund heeft, een vooruitgang van betekenis.

§ 2. Mutaties

Bij de aanvang van de verslagperiode bestond de commissie uit de heren Geertsema, Mellema, Biesheuvel, Den Uyl, Schmelzer (voorzitter) en Van Mierlo.

Op 25 mei 1971 werden tot leden benoemd de heer Udink, als opvolger van de heer Mellema, en de heer Veringa, als opvolger van de heer Schmelzer.

Op 4 augustus 1971 werd het aantal leden der commissie op zeven vastgesteld, en werd in een aantal vacatures voorzien door de benoeming tot lid van de heren Wiegel, als opvolger van de heer Geertsema, Aantjes, als opvolger van de heer Biesheuvel, Mellema, als opvolger van de heer Udink, en Berger. Op 25 januari 1972 werd tot lid benoemd de heer Andriessen, als opvolger van de heer Veringa. Op 11 maart 1972 werd tot lid benoemd de heer Tilanus, als opvolger van de heer Mellema. De heer Schmelzer werd als voorzitter der commissie opgevolgd door de heer Den Uyl.

HOOFDSTUK II

Gedurende de verslagperiode door de commissie verrichte werkzaamheden

In de periode van 1 maart 1970 tot heden heeft de commissie de volgende werkzaamheden verricht.

§ 1. Mondeling overleg met de Regering

Gedurende de verslagperiode werd 16 maal mondeling overleg gepleegd met de Regering.

1. Op 27 augustus 1970 vond op verzoek van de commissie mondeling overleg plaats met de Minister-President, Minister van Algemene Zaken en de Minister van Binnenlandse Zaken in verband met het aanstaande staatsbezoek van de President van de Republiek Indonesië.

2. Op 8 september 1970 sprak de commissie met de Minister van Binnenlandse Zaken over veiligheidsaspecten van de Rotterdamse havenstaking.

3. Op 22 september 1970 vond overleg plaats met de Minister-President en de Minister van Justitie, tevens Minister van Binnenlandse Zaken ad interim, met name over beveiliging tegen sabotage en terrorisme.

4. Op 24 november 1970 besprak de commissie met de Minister van Binnenlandse Zaken het eindrapport van de commissie Veiligheidsonderzoek Vertrouwensfuncties Rijksoverheid (commissie-Bos); voorts verstrekke de Minister desgevraagd inlichtingen omtrent aantallen en aard van de bijzondere lasten, aan het hoofd van de BVD gegeven tot het afluisteren, in het belang van de veiligheid van de Staat, van telefoongesprekken.

5. Op 10 december 1970 vond mondeling overleg plaats met de Minister-President, Minister van Algemene Zaken en de Minister van Binnenlandse Zaken over een ontwerp van een te publiceren algemene maatregel van bestuur ter vervanging van het vertrouwelijke Koninklijk besluit van 8 augustus 1949 regelende organisatie, werkwijze, taak en samenwerking van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten alsmede over de reorganisatie van de Buitenlandse Inlichtingendienst.

6. Op 16 december 1970 werd het onder 5 vermelde mondeling overleg voortgezet, met de Minister van Binnenlandse Zaken; dit overleg betrof uitsluitend het op de BVD betrekking hebbende gedeelte van de ontwerp-algemene maatregel van bestuur.

7. Het onder 6 vermelde overleg met de Minister van Binnenlandse Zaken werd voortgezet op 31 maart 1971.

8. Dezelfde dag sprak de commissie met de Minister-President, Minister van Algemene Zaken over klachten van enkele voormalige medewerkers van de BID.

9. Op 26 oktober 1971 werd naar aanleiding van de uitwijzing uit Groot-Brittannië van 105 diplomaten en andere functionarissen van de Sovjet-Unie (zie antwoorden d.d. 8 oktober 1971 van de Minister van Buitenlandse Zaken op schriftelijke vragen van het lid der Kamer de heer Pors (*Aanhangsel Handelingen* 1971-1972, blz. 283), met de Minister van Binnenlandse Zaken gesproken over de activiteiten van buitenlandse inlichtingendiensten in Nederland en in andere NAVO-landen.

10. Op 11 november 1971 was de commissie te gast bij de Minister van Binnenlandse Zaken in het gebouw van de BVD. Ten behoeve van de nieuw tot de commissie toegetreden leden werd een uiteenzetting gegeven over de dienst. Voorts werden desgevraagd door de Minister inlichtingen verstrekt over de toepassing, sedert de inwerkingtreding op 23 april 1971 van de Wet bescherming persoonlijke levenssfeer (*Stb.* 180) van de artikelen 139a (tweede lid, sub 3°) en 139c (tweede lid, sub 3°) van het Wetboek van Strafrecht (bijzondere lasten aan het hoofd BVD tot afluisteren en opnemen van gesprekken).

11. Op 14 december 1971 pleegde de commissie mondeling overleg met de Minister van Defensie over een verzoek, bij de commissie aanhangig gemaakt door een voormalige medewerker van een inlichtingendienst.

12. Op 9 februari 1972 sprak de commissie met de Minister van Binnenlandse Zaken over de aanslagen op 6 februari 1972 op installaties van de N.V. De Nederlandse Gasunie te Ommen en Ravestein.

13. Op 7 juni 1972 vond mondeling overleg plaats met de Minister-President, Minister van Algemene Zaken, de Minister van Binnenlandse Zaken en de Minister van Defensie, over de stand van zaken met betrekking tot de ontwerp-algemene maatregel van bestuur ter vervanging van het vertrouwelijke Koninklijk besluit van 8 augustus 1949 en de reorganisatie der inlichtingen- en veiligheidsdiensten.

14. Het onder 13 vermelde overleg met de drie bewindslieden werd voortgezet op 4 juli 1972.

15. Op 15 februari 1973 werd mondeling overleg gevoerd met de Ministers van Justitie en van Binnenlandse Zaken. Daarbij verschaften de bewindslieden nadere inlichtingen over de vrijlating van een op Schiphol aangehouden reiziger met een Algerijns diplomatiek paspoort, in wiens bagage explosieven en vuurwapens waren aangetroffen¹⁾. Voorts verstrekten de Ministers nadere inlichtingen met betrekking tot de hierboven onder 12 vermelde gasaanslagen, alsmede inlichtingen over recente bomaanslagen.

¹⁾ Op 1 en 2 november 1972 beantwoordde de Minister van Justitie schriftelijke vragen, welke op 25 oktober te dezer zake gesteld waren door de leden Berkhouwer, Geurtsen, Haas-Berger en Dankert (*Aanhangsel Handelingen* zitting 1972, blz. 503 en 504). Na ontvangst van deze antwoorden werd een persbericht gepubliceerd, luidende:

„De Tweede Kamerleden Berkhouwer (V.V.D.), Dankert (P.v.d.A.), Geurtsen (V.V.D.) en Haas-Berger (P.v.d.A.) hebben uiting gegeven aan hun teleurstelling over de antwoorden die de Minister van Justitie heeft gegeven op hun schriftelijke vragen ter zake de vrijlating van de op Schiphol aangehouden „wapenkoerier”, die in het bezit was van een Algerijns diplomatiek paspoort.

Zij hebben er begrip voor dat ten deze overwegingen een rol hebben gespeeld die zich moeilijk lenen voor een publieke discussie. Zij menen echter dat er gezien het antwoord van de Minister van Justitie aanleiding is de Kamercommissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten te verzoeken nader contact op te nemen met de ministers die in zaken als deze verantwoordelijkheid dragen.

Zij zijn van oordeel dat Nederland de indruk dient te vermijden dat het beleid in gevallen als dat met betrekking tot de diplomaat met het Algerijnse paspoort aangrijpingspunten biedt voor het ongestraft chanteren van de Nederlandse autoriteiten en dringen er voorts op aan dat Nederland krachtdadig steun gaat verlenen aan de op internationaal niveau genomen initiatieven om tot een zo daadwerkelijk mogelijke bestrijding van luchtpiraterij en andere vormen van internationale terreur te komen. Het verbreken van het luchtverkeer met landen die dit soort overeenkomsten niet mede inhoud wensen te geven, dient daarbij ernstig overwogen te worden.

Deze standpuntbepaling wordt onderschreven door de navolgende leden van de vaste Kamercommissie voor Buitenlandse Zaken en/of Justitie:

Bos (C.H.U.); Geelkerken (A.R.P.), mejuffrouw Goudsmit (D'66), K. A. Keuning (D.S. '70), Mommersteeg (K.V.P.), Van Schaik (K.V.P.).”

16. Op 10 april 1973 vond mondeling overleg plaats met de Minister van Binnenlandse Zaken over een door de commissie onderzochte klacht.

§ 2. Overige vergaderingen der commissie

De commissie vergaderde, zonder dat daarbij een Minister aanwezig was, 17 maal, te weten op 16 juni 1970 (hoorzitting voormalig medewerker van een dienst), 26 augustus 1970 (voorbereiding van het mondeling overleg op 27 augustus d.a.v.), 17 september 1970, 27 januari 1971 (hoorzitting naar aanleiding van een klacht over de BVD), 24 maart 1971 (hoorzitting twee voormalige medewerkers van een dienst), 23 november 1971 (hoorzitting voormalig medewerker van een dienst), 21 december 1971, 9 februari 1972, 1 maart 1972 (tweede gesprek met de op 27 januari gehoorde klager), 22 maart 1972, 28 maart 1972 (hoorzitting naar aanleiding van een klacht over de BVD), 16 mei 1972, 12 september 1972, 17 oktober 1972, 12 januari 1973 (voorbereiding van dit verslag), 15 februari 1973 (verdere voorbereiding van dit verslag) en 10 april 1973 (verdere voorbereiding van dit verslag).

HOOFDSTUK III

§ 1. Het Koninklijk besluit van 5 augustus 1972, houdende regeling van de taak, de organisatie, de werkwijze en de samenwerking van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (Stb. 437)

Omtrent het Koninklijk besluit betreffende de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten werd op 21 april 1970 in de Kamer door de toenmalige Minister-President verklaard:

„De vormgeving (van de reorganisatie van de BID) echter, het nieuwe Koninklijk besluit, waarnaar ook de geachte afgevaardigde de heer Schmelzer heeft gevraagd, wordt in overleg met de commissie samengesteld. De Regering zal hiertoe het initiatief nemen.

De geachte afgevaardigde de heer Wiegel heeft gevraagd, of het nieuwe Koninklijk besluit openbaar wordt. Ik kan dit bevestigen.” (*Handelingen*, blz. 3104).

Overeenkomstig de toezegging ontving de commissie begin december 1970 het ontwerp van de algemene maatregel van bestuur, vergezeld van een toelichting.

De voornaamste punten waarover het overleg ging, waren de omschrijving van de taken der inlichtingen- en veiligheidsdiensten, de vraag, waarom de BVD-taak niet aan de politie zou kunnen worden toebedeeld, en de vraag of het criterium voor een optreden van de BVD niet ware te relateren aan het Wetboek van Strafrecht en aan de wet in algemene zin.

Met betrekking tot het eerste punt werd van regeringszijde betoogd, dat de politie een andere taak heeft, namelijk de handhaving van de openbare orde en de opsporing van strafbare feiten, dan de BVD, en dat de politie voor de BVD-taak dan ook niet geëquipeerd is. Bovendien heeft men in 1949 zeer bewust gekozen voor een afzonderlijke binnenlandse veiligheidsdienst zonder opsporingsbevoegdheden als bedoeld in het Wetboek van Strafvordering, náást de politie, omdat men elke gedachte aan een „Gestapo-achtig” apparaat bij voorbaat wilde uitbannen.

Ten aanzien van de vanuit de commissie bepleite relatering aan het Wetboek van Strafrecht of aan de wet in algemene zin werd van regeringszijde uiteengezet, dat een relatering aan het Wetboek van Strafrecht niet wenselijk en trouwens niet wel mogelijk zou zijn.

Een poging, ten departemente ondernomen naar aanleiding van deze wens vanuit de commissie, zodanige relatie te construeren door een verwijzing naar het Wetboek van Strafrecht op te nemen in een omschrijving van het doel van de BVD had tot de conclusie geleid, dat een dergelijke omschrijving niet meer zou zijn dan een lege huls, omdat zij alleen zou kunnen duiden op een zekere gemeenschappelijkheid in de belangen, welke door het strafrecht en door het inlichtingenwerk worden beschermd.

Vervolgens was een poging ondernomen, een relatie als gewent vast te leggen in de taakomschrijving van de BVD. Een verwijzing naar Titel I (Misdrijven tegen de veiligheid van de Staat) van het Tweede Boek van het Wetboek van Strafrecht bleek te beperkt, omdat activiteiten waarvoor de BVD belangstelling dient te hebben ook kunnen leiden tot strafbare feiten, of strafbaar gestelde voorbereidingshandelingen daartoe, omschreven in andere titels van het Wetboek.

Bij wijze van illustratie werd gewezen op Titel III (Misdrijven tegen hoofden en vertegenwoordigers van vreemde Staten) van het Tweede Boek, op Titel VII (Misdrijven waardoor de algemene veiligheid van personen of goederen in gevaar wordt gebracht) van het Tweede Boek en op artikel 141 van het wetboek. Een enumeratieve verwijzing naar andere titels of wetsartikelen was derhalve niet uitvoerbaar.

Een verwijzing naar het gehele wetboek ten slotte zou zonder betekenis zijn.

Uit beleidsoverwegingen ware naar het oordeel der Regering een relatering van de BVD-taak aan het Wetboek van Strafrecht – zo deze al mogelijk zou zijn – onwenselijk.

Zulk een relatering zou alleen zin hebben, indien de taak der dienst daardoor zou kunnen worden begrensd tot het inwinnen van gegevens omtrent handelingen en gedragingen, die strafbaar kunnen worden geacht. Hierbij zou dan de gedachte voorzitten, dat hetgeen niet wettelijk verboden en niet strafbaar gesteld is toelaatbaar moet worden geacht, en dat de overheid zich daarmee niet heeft in te laten. Moge dit in zijn algemeenheid juist zijn, bij deze stelling wordt voorbijgegaan aan de omstandigheid, dat het recht, ook het strafrecht, niet alles kan omvatten en regelen, en dat uit (nog) niet strafbare gedragingen en handelingen bedreigingen voor de veiligheid, de democratische rechtsorde, en andere gewichtige belangen van de staat kunnen voortkomen. Gezien het gewicht van deze belangen dient de Regering zo vroegtijdig mogelijk omtrent daarvoor opdoemende gevaren geïnformeerd te zijn. Daartoe heeft zij een gespecialiseerd verkennend apparaat. De taak van de BVD is het inlichten van de Regering; die van het openbaar ministerie en van de politie is het opsporen en vervolgen van strafbare feiten. Zelfs kunnen het inlichtingenbelang en het belang van opsporing en vervolging met elkaar in strijd komen: reden waarom het ontwerp van de algemene maatregel van bestuur voorzag in een regeling van de verhouding tot het openbaar ministerie en de politie in de uitvoering van haar justitiële taak, door een overlegprocedure voor te schrijven (hoofdstuk VI).

Teneinde toch zo ver mogelijk tegemoet te komen aan de in de commissie levende wens bestond bij de Regering het voornemen, in de algemene maatregel van bestuur de bepaling op te nemen, dat de inlichtingen- en veiligheidsdiensten de hun toegewezen taken verrichten in gebondenheid aan de wettelijke bepalingen en in ondergeschiktheid aan de betrokken Minister (artikel I, 2, eerste lid).

Op sterke aandrang, bij herhaling door de gehele commissie uitgeoefend, is aan haar door de Regering ook overgelegd het over het ontwerp door de Raad van State uitgebrachte advies.

De commissie heeft het uitvoerige en diepgaande overleg, hetwelk de betrokken bewindslieden, zowel van het huidige kabinet als van het vorige, met haar gepleegd hebben over de nieuwe algemene maatregel van bestuur op hoge prijs gesteld.

Te allen overvloede voegt zij hieraan toe, dat uit de staatsrechtelijke aard der zaak de verantwoordelijkheid voor de inhoud van de maatregel geheel en al berust bij de bewindslieden, die het Koninklijk besluit van 5 augustus 1972 hebben gecontrasigneerd, zoals ook de Kamer en haar commissie hun eigen verantwoordelijkheid hadden en hebben.

De commissie acht voor het maken van deze laatste twee opmerkingen een bijzondere reden aanwezig.

Het toezicht van de Staten-Generaal op de Kroon immers draagt een repressief, niet een preventief karakter. Een zo nauwe raadpleging vooraf, als in dit geval geschied is, van een orgaan van de Staten-Generaal kan licht leiden – en heeft, naar de commissie gebleken is, in feite ook geleid – tot de kritiek,

dat dan de controle achteraf aan betekenis kan inboeten. Dat de commissie desondanks in dit bijzondere geval ruimschoots aanleiding aanwezig achtte voor zodanige raadpleging behoeft, gelet op de omstandigheid dat de commissie zich daartoe gaarne leende, geen betoog.

§ 2. De Binnenlandse Veiligheidsdienst

In de inleiding werd herinnerd aan de reeds in het vorige verslag vermelde totstandkoming van de Beschikking Antecedentenonderzoeken (aan de Kamer medegedeeld door de Minister van Binnenlandse Zaken in kamerstuk zitting 1969-1970, 10 300, hoofdstuk VII, nr. 10 en voorts gepubliceerd in de *Staatscourant* van 28 oktober 1969). De beschikking trad in werking op 1 maart 1970, d.w.z. in de onderhavige verslagperiode.

De in artikel 8 der beschikking vermelde Adviescommissie werd ingesteld bij beschikking van de Minister van Binnenlandse Zaken d.d. 14 september 1970 (*Staatscourant* van 6 oktober 1970); de installatie vond plaats op 26 januari 1971; de teksten van de installatierede van de Minister en het daarop door de voorzitter der commissie, prof. mr. J. van der Hoeven, uitgesproken antwoord werden, eveneens in de *Staatscourant* (van 28 januari 1971), in extenso gepubliceerd¹⁾.

De Beschikking Antecedentenonderzoek regelt het gebruikelijke onderzoek naar de antecedenten van een sollicitant voor een betrekking in de burgerlijke rijksdienst alsmede het veiligheidsonderzoek indien het betreft een vertrouwensfunctie. Dit is een functie die de mogelijkheid biedt de veiligheid of andere gewichtige belangen van de Staat te schaden.

Is de uitslag van het onderzoek zodanig, dat de overheid bedenkingen heeft tegen de aanstelling, dan wordt de sollicitant schriftelijk in kennis gesteld van de aard van de gerezen bezwaren. Tevens wordt hem medegedeeld, dat hij binnen 8 dagen een bezwaarschrift kan indienen. Dit bezwaarschrift wordt terstond gezonden naar de Adviescommissie inzake de veiligheidsonderzoeken. De sollicitant krijgt, nadat bovengenoemde commissie kennis heeft genomen van het bezwaarschrift en de ter zake dienende stukken, de gelegenheid om - eventueel vergezeld van een raadsman - door de Adviescommissie te worden gehoord.

Indien de overheid, na advies van de commissie te hebben ingewonnen, besluit de sollicitant af te wijzen, worden hem zo spoedig mogelijk schriftelijk medegedeeld:

- de redenen die hiertoe hebben geleid;
- of deze beslissing al dan niet in overeenstemming is met het advies van de commissie.

Aan de vaste commissie is op haar verzoek door de Minister van Binnenlandse Zaken medegedeeld, dat in de periode van 1 maart 1970 tot 1 september 1972 in totaal 4 schriftelijke kennisgevingen als voorgeschreven in artikel 7²⁾ van de beschikking zijn uitgegaan.

De voorzitter der adviescommissie heeft de commissie desgevraagd medegedeeld dat de adviescommissie in de periode vanaf haar instelling tot 5 juni 1972 één bezwaarschrift had ontvangen en behandeld.

Dit geval betrof iemand die - hangende het veiligheidson-

derzoek (van de instelling waarvan hem mededeling was gedaan) - reeds in dienst was genomen.

De adviescommissie (in zitting bijeen met 5 leden) heeft met de kleinst mogelijke meerderheid geadviseerd de betrokken functionaris niet te ontslaan.

Unaniem heeft zij geadviseerd, zo hij in de vertrouwensfunctie niet zou worden gehandhaafd, alle pogingen in het werk te stellen hem in een andere passende en zo mogelijk gelijk bezoldigde functie te plaatsen.

Het ter zake bevoegde gezag heeft betrokkene niet in de vertrouwensfunctie willen handhaven maar wel voldaan aan voormeld unaniem advies van de adviescommissie. Dit heeft echter niet tot resultaat geleid, aangezien de betrokkene geen der hem aangeboden functies heeft willen accepteren. Na ontslag heeft hij een andere functie elders - niet in rijksdienst - aanvaard.

Tot zover de schriftelijke mededeling van prof. Van der Hoeven aan de commissie; zij tekent hierbij aan, van gevoelen te zijn dat het voor de hand zou liggen indien zij door de betrokken bewindsman in kennis zou worden gesteld van beslissingen contrair aan het advies van de adviescommissie, en van de daaraan ten grondslag liggende overwegingen.

De commissie acht het nuttig in dit verslag, aan het nog jonge bestaan van de Beschikking Antecedentenonderzoek en de Adviescommissie zo uitvoerig aandacht te besteden, omdat het overgrote deel van de ongerustheid in de publieke opinie, welke zich voorheen met betrekking tot de BVD voordeed, voortvloeide uit onzekerheid of c.q. vrees dat het voor betrokkenen ongrijpbare informatie van deze dienst geweest waren, die een aanstelling hadden verhinderd.

De commissie wijst op het zeer geringe aantal der sinds de inwerkingtreding van de beschikking uitgegane kennisgevingen en op het minimale aantal daarop ingediende bezwaarschriften.

Voor de commissie is voorts veelzeggend, dat alle in deze verslagperiode niet afgedane individuele klachten betrekking hadden op - al dan niet vermeende - BVD-informaties, verstrekt hetzij vóór de inwerkingtreding van de beschikking - 1 geval - hetzij met betrekking tot niet door de beschikking bestreken terreinen (i.c. 1 aanstelling tot vrijwillig dienend militair alsmede 1 dienstverband met een industriële onderneming tot de beveiliging waarvan de rijksoverheid (in dit geval de Minister van Economische Zaken), verdragsmatig verplicht is.

Andere terreinen, welke niet door de beschikking worden bestreken, zijn de functies bij de lagere overheden, het verlenen van verblijfsvergunningen, en naturalisatie-aanvragen. De vraag of, en zo ja, hoe ook op deze gebieden enigerlei vorm van gereguleerde bescherming en verweer tegen eventuele onjuiste ambtelijke informatie ten aanzien van antecedenten zou kunnen worden geschapen, blijft de commissie bezighouden. Tot nader order blijft de enige - adviserende - „beroeps"-instantie voor dergelijke gevallen: de commissie zelve.

Met betrekking tot de taak, de organisatie, en de werkwijze van de BVD schenkt het de commissie voldoening, anders dan in haar vorige verslagen te kunnen volstaan met te verwijzen naar het *Staatsblad* (1972, nr. 437).

§ 3. De Inlichtingendienst Buitenland; de militaire inlichtingendiensten

Ook met betrekking tot deze diensten geldt de opmerking, vervat in de voorafgaande volzin.

In de - in hetzelfde *Staatsblad* opgenomen - nota van toelichting hebben de betrokken bewindslieden herinnerd aan het laatste verslag van deze commissie en de openbare beraadslaging daarover op 21 april 1970 in deze Kamer (*Handelingen* zitting 1969-1970, blz. 3067-3083 en 3090-3105). Daarbij bleek van bezwaren tegen de ondoorzichtigheid van de in het kader van de reorganisatie der inlichtingendiensten voorgenomen regeling van de ministeriële verantwoordelijkheid, en tegen de omslachtigheid van de procedure om de objectiviteit van de informatie betreffende het buitenland te garanderen. In het mondeling overleg met enige bewindslieden op 7 juni 1972

1) Afgedrukt in de bijlage bij dit verslag.

2) Artikel 7 luidt: „Indien op grond van de uitslag van een veiligheidsonderzoek bij het tot aanstelling of indienstneming bevoegd gezag twijfel is gerezen, of voldoende waarborgen aanwezig zijn, dat de belanghebbende bij de vervulling van de vertrouwensfunctie zijn plicht als ambtenaar of arbeidscontractant onder alle omstandigheden getrouwelijk zal volbrengen, zodat wordt aangenomen dat de belanghebbende uit dien hoofde de vereiste geschiktheid voor het vervullen van de desbetreffende functie mist, stelt dat gezag de belanghebbende daarvan schriftelijk in kennis onder vermelding van de aard der gerezen bedenkingen en onder mededeling, dat hij binnen 8 dagen na ontvangst van de kennisgeving een bezwaarschrift kan indienen, waarover het advies van de in artikel 8 bedoelde commissie zal worden ingewonnen”.

vormde dit onderwerp een der punten waarover wederom uitvoerig van gedachten werd gewisseld. Na weging van de voor- en nadelen van de destijds voorgestelde, en bij Koninklijk besluit van 18 november 1970 (*Stb.* 558) per 1 januari 1971 doorgevoerde overgang van de Buitenlandse Inlichtingendienst van het departement van Algemene Zaken naar dat van Defensie werd bij Koninklijk besluit van 5 augustus 1972 (*Stb.* 438) de inlichtingendienst, welke sedert 1 januari 1971 tot taak heeft het inwinnen van gegevens betreffende het buitenland – thans Inlichtingendienst Buitenland (IDB) genaamd – weer naar het departement van Algemene Zaken overgebracht.

HOOFDSTUK IV

De Cellastic-dossiers

§ 1. Inleiding

Sinds 1955 is in Nederland gewerkt aan de ontwikkeling van een procédé voor het verrijken van uranium volgens de z.g. ultracentrifugemethode. In 1969 werd besloten tot de bouw van een proeffabriek. Voor de bouw en de exploitatie werd opgericht de naamloze vennootschap „Ultra-Centrifuge Nederland N.V.”. Voorstellen voor de daartoe vereiste budgettaire voorzieningen werden aan de Staten-Generaal voorgelegd in de vorm van een ontwerp ener suppletoire begroting voor Economische Zaken voor 1969 (Deelneming in het aandelenkapitaal van „Ultra-Centrifuge Nederland N.V.”, Kamerstukken zitting 1969–1970, nr. 10 469), ingediend op 16 december 1969.

In maart 1970 kwam te Almelo een overeenkomst tot stand tussen Nederland, de Bondsrepubliek en Groot-Brittannië inzake samenwerking bij de ontwikkeling en exploitatie van het gasultracentrifugeprocédé (*Trb.* 1970, 41). Blijkens de préambule was de eerste overweging bij de totstandkoming van dit verdrag het oordeel der verdragsluitende partijen, dat het van groot belang was dat verrijkt uranium beschikbaar kwam voor andere doeleinden dan de vervaardiging van kernwapens. De samenwerking zou haar praktische vorm krijgen in twee industriële ondernemingen, te weten de „Verrijkingsorganisatie” en de „Hoofdaannemer”; voor Nederland zou als aandeelhouder van beide ondernemingen optreden de Ultra-Centrifuge Nederland N.V. Ter verkrijging van de parlementaire goedkeuring van dit verdrag werd op 30 juni 1970 een wetsontwerp ingediend (Kamerstuk zitting 1969–1970, nr. 10 733). Op 3 maart 1971 kwamen in deze Kamer de twee wetsontwerpen gezamenlijk in openbare beraadslaging (*Handelingen*, zitting 1970–1971, blz. 3087–3134, 3188–3190, 3631–3632). In dit debat speelde o.a. een rol de vraag, in hoeverre het ultracentrifugeprocédé dienstbaar gemaakt zou kunnen worden aan de vervaardiging van kernwapens, en dientengevolge het onderhavige project van belang zou kunnen worden voor de Atlantische militaire politiek en voor de defensie-inspanning van ieder der NAVO-bondgenoten afzonderlijk. In dit verband werd vanuit de Kamer door enkele sprekers herinnerd aan de suggestie, geuit door de heer W. Klinkenberg in diens boek „De ultracentrifuge 1937–1970; Hitlers bom voor Strauss” (Uitg. Van Gennep, Amsterdam en In den Toren, Baarn 1971), dat er een verband zou hebben bestaan tussen de activiteiten van de gedurende de Tweede Wereldoorlog te Parijs gevestigde N.V. Cellastic ¹⁾ en eventuele Duitse activiteiten op het gebied van ultracentrifuges of voor de vervaardiging van een atoombom en dat de toenmalige medewerker van het Kamerlingh

Onnes Instituut te Leiden, drs. J. Kistemaker ¹⁾, die enige tijd voor Cellastic werkzaam geweest is, al tijdens de oorlog te maken zou hebben gehad met Duitse pogingen om een atoombom te vervaardigen.

De heer Wolff (C.P.N.) had reeds gesproken van „de historische rol van iemand als professor Kistemaker, die door de Amerikaan dr. Goudsmit in zijn boek „Alsos” werd gesignaleerd als medewerker van Cellastic”; de heer Van der Spek (P.S.P.) zeide dat het belangrijkste, dat in het boek van de heer Klinkenberg gesuggereerd werd, was dat het ultracentrifugeproject een voortzetting zou zijn van het werken aan een kernwapen in het Duitsland van Hitler en dat dezelfde belangengroepen daarmee te maken zouden hebben. „Onder andere, daarop doelde mijn vraag in het voorlopig verslag” – aldus de heer Van der Spek – „naar de waarborgen, die de Regering zag voor het verhinderen, dat mensen, wier houding in de jaren 1933–1945 weinig beloofde en ook mensen, wier huidige standpunt met betrekking tot het gebruik van massa-verniëtigingsmiddelen weinig belooft, een belangrijke invloed uitoefenen op wat er gebeurt. Daarop heeft de Regering een uiterst vaag antwoord gegeven.” ²⁾ . . . Ik zeg niet, dat ik die beschuldigingen ³⁾ onderschrijf; daarvoor is er veel te veel onzeker. Ik vind wèl, dat ik met grote klem aan de Regering moet vragen om ten aanzien van deze problematiek nu eens te besluiten tot openbaarmaking van de archieven, die er op dit punt aanwezig zijn met name in het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie . . . Wanneer blijkt, dat aan betrokkenen helemaal niets kan worden verweten – hetgeen van diverse kanten wordt gesuggereerd – dan is ook voor hen dat een belangrijke en positieve zaak . . .”.

Een en ander leidde tot de indiening door de heren Van der Spek, Wiebenga, Van der Lek en Gortzak (allen P.S.P.) van een motie luidende:

„De Kamer,

constaterende, dat er in verband met het ultra-centrifugeproject wordt gesproken over politieke, economische of persoonlijke relaties van betrokkenen met wat zich in het Derde Rijk op het gebied van kernfysica afspeelde;

van mening, dat het voor de beoordeling van de rol van ondernemingen en personen bij de ontwikkeling van de kernenergie van belang is om zoveel mogelijk historische achtergronden en feiten te kennen;

verzoekt de Regering de documenten van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie die betrekking hebben op de z.g. Cellastic-affaire of anderszins in dit verband van belang kunnen zijn voor openbaar gebruik vrij te geven,

en gaat over tot de orde van de dag.” (Gedrukt als kamerstuk zitting 1970–1971, 10 469, 10 733, nr. 13).

Toen op 9 maart de stemming over o.a. deze motie aan de orde gesteld werd, verzocht de heer Visser (D'66) de beraadslaging te heropenen. Nadat dit geschied was, deelde de heer Visser mede, naar aanleiding van de motie-Van der Spek telefonisch contact te hebben opgenomen met de directeur van het Rijksbureau voor Oorlogsdocumentatie, prof. dr. L. de Jong. Deze had hem gezegd, o.a. dat in principe wetenschapsbeoefenaren toegang tot de stukken in kwestie hadden, dat tot dusver echter nog niemand een dergelijke wetenschappelijke studie had aangevat en dat overigens in dit speciale geval het bestuur van het instituut een verzoek om toegang tot de docu-

¹⁾ Thans prof. dr. J. Kistemaker, directeur van de Stichting voor Fundamenteel Onderzoek der Materie (FOM) en bijzonder hoogleraar namens de Teijlerstichting in de natuurkunde aan de Rijksuniversiteit te Leiden.

²⁾ Memorie van antwoord, blz. 5, rechterkolom: „Ten aanzien van de personen, die in de betrokken staten bij het UC-project zijn ingeschakeld, dragen de regeringen er zorg voor dat tot hen alleen personen behoren wier loyaliteit ten opzichte van het beleid der regeringen in dezen boven verdenking is verheven.”

³⁾ In het boek van de heer Klinkenberg geuit aan het adres van enige personen, waaronder de heer Kistemaker.

¹⁾ De N.V. Cellastic, ogenschijnlijk een particuliere handelsonderneming, was in werkelijkheid werkzaam op het gebied van de industriële spionage en heeft zich moeite gegeven om o.m. in Nederland en in Frankrijk gegevens te verzamelen, die voor het Duitse bedrijfsleven en dus ook voor de algemene Duitse oorlogsinspanning van belang zouden kunnen zijn. Het archief van de N.V. Cellastic is verdwenen.

menten zou moeten voorleggen aan de Minister van Onderwijs en Wetenschappen. De heer Visser verklaarde, het bijzonder onbevredigend te vinden als de Kamer de motie-Van der Spek zou afwijzen zonder daar verder iets tegenover te stellen. „Prof. De Jong” – zo vervolgde hij – „heeft zijn bedenkingen ten aanzien van de strekking van de motie-Van der Spek tegenover mij uiteengezet en daarbij een aantal argumenten genoemd die zeker de moeite van zorgvuldige overweging waard zijn. In de eerste plaats is het zijn zeer stellige indruk (hij verzekerde mij alle stukken de afgelopen dagen zelf te hebben doorgenomen) dat er niet gesproken kan worden van een direct verband tussen datgene wat zich in het Derde Rijk op het gebied van de kernfysica heeft afgespeeld en de zogenaamde Cellastic-affaire en de geruchten rondom prof. Kistemaker. Een dergelijke verzekering van prof. De Jong acht ik natuurlijk belangrijk, maar evenzeer natuurlijk niet genoeg. Men kan zich afvragen als dat verband dan helemaal niet bestaat en er zoveel totaal onbelangrijk materiaal bij de stukken is, waarom men dan de lijn van de motie-Van der Spek niet zou volgen en de hele zaak openbaar zou kunnen maken.

Daartegenover staat dat de consequentie van een dergelijke openbaarmaking zou zijn – en ook daarop heeft de directeur van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie mij met zeer veel klem gewezen – dat tientallen personen, vooral Nederlanders en Fransen, door publikatie van dit materiaal ten onrechte in de verdachtenbank zouden kunnen worden gezet, terwijl daar in feite geen aanleiding voor is. Ook hier kan men zich weer op het standpunt stellen dat, als er dan geen aanleiding voor is, dit dan ook wel zal blijken.

Anderzijds moet worden toegegeven dat door het isoleren van bepaalde voorvallen en het opblazen daarvan zonder het werkelijke verband te noemen inderdaad ongewenste toestanden kunnen worden geschapen. Men zou aldus voor een kleine groep mensen de zuivering van de jaren vlak na de oorlog in feite op een verscherpte wijze nog eens overdoen, hetgeen uit een oogpunt van rechtsgelijkheid niet juist kan worden geacht. Dit laatste aspect van de zaak is een aspect dat het zeer zeker ook waard is om zorgvuldig te worden overwogen.

Naar mijn gevoel zit de Kamer, deze zaken tegen elkaar afwegend, nu in een dilemma. Wanneer mijn fractie ten aanzien van de motie-Van der Spek alle voors en tegens tegen elkaar afweegt, neigt zij er toch toe om tegen deze motie te stemmen. Openbaarheid – wij hebben dat bij verschillende gelegenheden betoogd – dient regel te zijn bij het overheidsbeleid en geheimhouding uitzondering, maar tegelijkertijd dienen die uitzonderingen juist te slaan op die gevallen, waarin personen op onevenredige wijze in hun reputatie kunnen worden geschaad. Zou de Kamer echter de motie-Van der Spek verwerpen, dan zou er, zoals ik reeds heb gezegd, naar de mening van mijn fractie een buitengewoon onbevredigende situatie ontstaan. In feite legt de Kamer zich er in dat geval bij neer, dat zij geen werkelijke politieke controle op deze zaak heeft kunnen uitoefenen. Het komt mijn fractie voor, dat dit buitengewoon ongewenst is, mede omdat dat feit op zich zelf weer wantrouwen en legendevorming in de hand zal werken, terwijl het een ieder, althans naar ik aanneem een overgrote meerderheid van de Kamer, er juist om te doen zou moeten zijn in deze zaak eindelijk de nodige klaarheid te brengen.

Om de Kamer die elementaire controletaak ook in dit geval toch te kunnen laten uitoefenen, heb ik gezocht naar een andere weg. Ik ben ten slotte tot de conclusie gekomen dat het in de gegeven omstandigheden nog het beste zou zijn, indien de Regering het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie opdracht zou geven kopieën van de bedoelde stukken te maken en deze ter vertrouwelijke kennisname van de leden van deze Kamer op de griffie te deponeren. Dit heeft in ieder geval tot voordeel dat op deze wijze alle individuele kamerleden van het dossier kunnen kennis nemen; indien een of meer van hen naar aanleiding van die stukken tot de conclusie zou komen dat er in dit dossier sprake zou zijn van zeer ernstig belastend materiaal, dan staan er altijd nog andere mogelijkheden voor de kamerleden open. Ik denk in het meest ernstige geval aan de mogelijkheid van een parlementaire enquête. Uit wat ik heb

vernomen, heb ik begrepen dat die kans theoretisch is te achten; er zou eerder blijken dat er betrekkelijk weinig aan de hand is. Het zou naar het oordeel van mijn fractie in ieder geval zeer gewenst zijn, als de Kamer tot een dergelijke oordeelsvorming zou komen indien de motie van de heer Van der Spek zou worden verworpen.”

Hierop diende de heer Visser een motie in met de volgende inhoud:

„De Kamer,

van oordeel, dat het van belang is door verantwoorde maatregelen te bevorderen, dat de geruchtenstroom rond de zogenaamde Cellastic-affaire etc. niet onnodig wordt versterkt,

tevens van oordeel, dat de Kamer haar politieke controle onvoldoende kan uitoefenen indien zij op geen enkele wijze kennis kan nemen van de bij het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie berustende documenten ter zake,

verzoekt de Regering het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie opdracht te geven kopieën van bedoelde stukken te maken en deze ter vertrouwelijke kennisneming van de leden op de Griffie te deponeren,

en gaat over tot de orde van de dag”.

(Gedrukt als kamerstuk zitting 1970–1971, 10 469, 10 733, nr. 14).

Bij de voortzetting op 31 maart 1971 van de beraadslaging over de beide moties zette de Minister van Onderwijs en Wetenschappen, de heer Veringa, zijn bezwaren daartegen uiteen. De bewindsman zei o.m.: „Ten aanzien van de archieven van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie kan er een verschil worden gemaakt tussen een aantal dossiers. Er zijn zogenaamde publieke stukken. Dat zijn alle gegevens, die ook in het verleden zijn gepubliceerd enz. Die zijn daar bij elkaar gebracht en zijn voor iedereen ter inzage.

Vervolgens zijn er een aantal niet-publieke stukken. Men kan een onderscheid maken tussen stukken, waar een servituut op ligt en bij de overdracht waarvan is medegedeeld, dat inzage alleen kan geschieden na toestemming of nadat zij b.v. 25 jaar gedeponerd zijn geweest, en stukken, waarbij het gaat om de aard van de materie. Het gaat daar om beleidsgevoelige gegevens en gegevens, waarin duizenden namen voorkomen van mensen, die op een of andere wijze in een bepaald geval hebben meegespeeld.

Over de publieke stukken is er uiteraard geen verschil van mening. Bij de niet-publieke stukken is het probleem dat zij zijn overgedragen met een heel bepaalde intentie. Zij kunnen bij voorbeeld niet op dit ogenblik voor publikatie in aanmerking komen, maar zij kunnen worden gezien als een bijdrage tot de vorming van het historische dossier om later over bepaalde zaken een juist oordeel te kunnen vormen. Over andere aspecten, waarbij het gaat om de aard van de materie, om beleidsgevoelige gegevens, waarbij allerlei mensen in opspraak zouden kunnen komen, wordt steeds incidenteel beslist. In die gevallen kan steeds een verzoek aan het Rijksinstituut worden gedaan. Als het in die stukken blijkt te gaan om wetenschappelijke gegevens en een wetenschappelijk onderzoek, wordt de beslissing in het algemeen genomen door professor De Jong, de directeur van het instituut. Indien hij van mening is dat daarbij een aantal andere aspecten zijn betrokken, bij voorbeeld de uitleg van een servituutsbepaling, betreft hij daarin het bestuur van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, bestaande uit drie oud-hoogleraren.

Op 5 december 1960 zijn met betrekking tot de Cellastic-affaire vragen gesteld aan de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, mijn voorganger Minister Cals. Dat waren vragen van de heer Hazenbosch.

Op 13 februari 1961 zijn vragen gesteld aan de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen door de heer Bakker. Reeds op dat ogenblik bestond er geen schijn van bewijs voor de stelling, dat er een verbinding kan hebben bestaan of heeft bestaan tussen de Cellastic-affaire aan de ene kant en de

Duitse arbeid aan de ultra-centrifuge aan de andere kant. Hiervoor is geen enkel bewijs op tafel gekomen.

De verbinding tussen de Cellastic-affaire en deze motie acht ik op zich onjuist. Met publikatie zou naar mijn mening geen enkel algemeen belang op dit ogenblik zijn gediend, maar wel zouden weer heel veel mensen in opspraak komen.

.....
 Wat betreft de motie van de heer Visser sluit ik weer aan bij hetgeen ik zojuist heb gezegd over de vorm en de categorieën, waarin de stukken van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie zijn vervat. Na 1960, c.q. na 1961 – de vragen van de heren Hazenbosch en Bakker – zijn, zoals dat vaker gebeurt, nieuwe gegevens ter beschikking gesteld van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie. Ook uit die stukken – ik zeg dit met de grootste nadruk – volgt, dat er geen schijn van aanduiding is, dat er enige aanleiding is voor de geruchten rond de Cellastic-affaire, relaties dus die gelegd zouden worden tussen de kernsplitsing en de hoge-frequentie-onderzoekingen.

De gegevens echter, die beschikbaar zijn gekomen, liggen onder een bepaald servituut. Deze gegevens zijn verzameld door het Militair Bureau voor Wetenschappelijke Inlichtingen in opdracht van de Generale Staf. Deze stukken bestaan uit meer dan 1000 bladzijden en een 400 bladzijden zijn van direct belang voor de Cellastic-affaire. Er komen vele namen in voor van Nederlandse en buitenlandse personen. Gezien de herkomst van het materiaal uit de Militaire Wetenschappelijke Inlichtingendienst kan ik geen vrijheid vinden, tot openbaarmaking over te gaan

In het hieropvolgende debat deed de heer Oele (P.v.d.A.) de suggestie, dat de Regering harerzijds een bijdrage zou leveren om legendevorming te voorkomen door aan deze commissie, tot welker arbeidsveld ook de militaire inlichtingendiensten behoren, de gegevens waarover het ging voor te leggen en haar de gelegenheid te geven zich een oordeel daarover te vormen en met dat oordeel in de fracties en in de Kamer te komen ten einde te bezien, of inderdaad niet een verdere openbaarheid gewenst ware en om te bezien, of zij van haar kant als onafhankelijke instantie ook een oordeel zou kunnen geven in deze affaire. De heren Westerterp (K.V.P.) en Vonhoff (V.V.D.) steunden deze suggestie.

De Minister verklaarde zich bereid, ten einde naar buiten toe duidelijk te maken dat de Regering – die de moties-Van der Spek en Visser bleef afwijzen – geen zaken probeerde achter te houden, overeenkomstig de suggestie te handelen.

Op 31 maart werden beide moties bij zitten en opstaan verworpen. De toezending door de Minister van Onderwijs en Wetenschappen aan deze commissie geschiedde op 13 april 1971.

§ 2. De Cellastic-dossiers

De Cellastic-dossiers zijn 15 mappen, elk voorzien van een beknopte aantekening betreffende de inhoud.

Map I is een dossier „Kälte-Institut der Universität Leiden” uit het archief van de Generalkommissar für Verwaltung und Justiz, betreffende de vordering van instrumenten uit het Kamerlingh Onnes-Laboratorium.

Map II is een uit hetzelfde archief afkomstige verzameling stukken betreffende hetzelfde onderwerp.

Map III is een uit het archief van het Departement van Opvoeding, Wetenschap en Kultuurbescherming afkomstig dossier betreffende hetzelfde onderwerp.

Map IV bevat een uittreksel uit een rapport over een onderzaging, in het onderzagingenkamp Fort Blauwkapel, van de Duitser A. Flesche, een commissaris van de N.V. Cellastic.

De mappen V en VI bevatten stukken en rapporten van het Militair Bureau voor Wetenschappelijke Inlichtingen (MBWI) over het naar Cellastic ingestelde onderzoek.

Map VII bestaat uit afschriften van een brief met bijlagen, houdende de door dr. P. A. Jonquière (MBWI) eind 1968 verstrekte inlichtingen, ontleend aan het archief van het MBWI.

Map VIII, afkomstig van het MBWI, bevat de correspondentie van de Duitser L. Colshorn, vertegenwoordiger in Nederland van de Parijse vestiging van Cellastic, met een aantal Nederlanders.

Map IX, afkomstig van het MBWI bevat stukken uit de correspondentie van prof. dr. J. A. A. Ketelaar.

Map X, afkomstig van het MBWI bevat een dossier, houdende stukken vanaf januari tot eind december 1940, met opschrift „Patva-Cellastic”, aangetroffen in het Haagse kantoor van de N.V. Cellastic.

De mappen XI, XII en XIII, afkomstig van het MBWI, bevatten dossiers met vooroorlogse stukken van technische aard van de N.V. Cellastic.

Map XIV, afkomstig van het MBWI, bevat enkele aandelen van Cellastic-Holland, een map met door prof. dr. S. A. Goudsmit tijdens diens onderzoek te Parijs in 1944 verzamelde stukken en twee mappen, oorspronkelijk afkomstig van de Economische Recherche te Amsterdam, met stukken uit de correspondentie van L. Colshorn alsmede enige aantekeningen.

Map XV bevat een aantal uit het MBWI-dossier „Cellastic” afkomstige losse stukken, deel uitmakende van de in map VI aanwezige verzameling alsmede een aantal stukken, afkomstig van de Politieke Recherche Afdeling 's-Gravenhage en omstreken.

Deze map werd op 12 mei 1971 door de Minister nagezonden, onder mededeling, dat de daarin aanwezige stukken zeer onlangs in het bezit van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie waren gekomen.

Van elk der in de mappen aanwezige stukken van meer dan 1 bladzijde is elke bladzijde afzonderlijk, per map of dossier opvolgend genummerd. Het totaal van deze nummers bedraagt 1953. Exemplaren van eenzelfde stuk zijn soms in verschillende dossiers aanwezig.

De stukken zijn van de meest uiteenlopende aard; eronder bevinden zich aandelen, technische tekeningen en blauwdrukken, uittreksels uit handelsregisters, geadresseerde lege enveloppen, hardkartonnen telefoonlijsten, zelfs visitekaartjes, een plattegrondskartje van de Parijse métrolijnen, en kaartjes voor de métro.

§ 3. Door de commissie gevolgde werkwijze

De commissie verzocht haar griffier, aan de hand van de dossiers een aantal vragen te beantwoorden welke bij de kennisneming door leden der commissie van ter zake gepubliceerde literatuur en van de overgelegde dossiers waren gerezen.

Ten einde enig inzicht te geven in de aard van dit onderzoek volgen hier enkele dezer vragen.

- Wat waren de projecten waaraan de heer Kistemaker gedurende de oorlogsjaren heeft gewerkt?
- Wie verstrekte de opdracht tot deze projecten en wie waren verantwoordelijk voor de uitvoering?
- Heeft hij in het bijzonder die onderzoekingen kunnen voortzetten in Parijs?
- Zo neen, welke onderzoeken verrichte hij daar ter plaatse? Welke laboratoria bezocht de heer Kistemaker in zijn functie bij Cellastic, over welke projecten rapporteerde hij in het bijzonder en waar zijn thans die rapporten of verslagen?

De commissie heeft door tussenkomst van de desbetreffende bewindsman de bevindingen van haar griffier, ter controle en eventueel te harer nadere informatie, voorgelegd aan de directeur van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie.

De commissie heeft als haar taak uitsluitend gezien, na te gaan of de heer Veringa als Minister van Onderwijs en Wetenschappen in de debatten van maart 1971 in deze Kamer al dan niet terecht verklaard heeft, dat de bij het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie berustende zg. Cellastic-dossiers geen enkel bewijs leverden voor enige relatie tussen de N.V. Cellastic en eventuele Duitse activiteiten op het gebied van ultra-

centrifuge of voor de vervaardiging van een atoombom, laat staan dat het enig bewijs zou opleveren dat prof. Kistemaker al tijdens de oorlog te maken zou hebben gehad met Duitse pogingen om een atoombom te vervaardigen.

Uit dien hoofde had het geen zin, personen te horen. Tot het besluit van de commissie, zich te beperken tot het onderzoek van de door de bewindsman overgelegde dossiers, heeft voorts bijgedragen de overweging, dat het niet op haar weg lag, in wezen een nieuw zuiveringsonderzoek¹⁾ ten aanzien van de heer Kistemaker in te stellen.

Ten slotte heeft de commissie het noodzakelijk geacht, de juistheid van haar hieronder uiteengezette bevindingen te doen verifiëren door een wetenschappelijk gekwalificeerde beoordeelaar. Zij heeft derhalve het oordeel ingewonnen van een daartoe op haar verzoek door tussenkomst van de afdeling Natuurkunde van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen aangezochte natuurkundige. Deze heeft de commissie bericht, haar conclusie te delen.

§ 4. De bevindingen van de commissie

Projecten in het Kamerlingh Onnes-Laboratorium, waaraan drs. Kistemaker in de oorlogsjaren meewerkte, waren blijkens een zich in de dossiers bevindende opgave van prof. Kramers d.d. 20 juli 1944:

- in de groep „Eigenschaften des flüssigen Zustandes“
- „Adsorption von Helium an Glas“;
- in de groep „Thermodynamische Eigenschaften der Gase“
- „Zweiter Virialkoeffizient von Helium bei den tiefsten Temperaturen zur Ableitung des molekularen Kraftgesetzes. Adsorption von Helium an Glas“;
- en in de groep „Angewandte Physik“
- „Verziehung der photographischen Platte der Entwicklung“.

Uit aantekeningen op een ander exemplaar van deze opgave valt af te leiden, dat een Duitse annotator alle drie deze projecten als „niet kriegswichtig“ kwalificeerde.

Voorts bevindt zich in de dossiers een notitie d.d. 7 juni 1944 van prof. von Stokar, de Duitse leider van de desbetreffende departementsafdeling in Apeldoorn, die er op neerkomt dat van alle projecten van het Kamerlingh Onnes-Laboratorium er weliswaar één van nut zou kunnen zijn voor het Duitse Propagandaministerium, doch dat in elk geval geen ervan „kriegsentscheidend“ was. Van werken in opdracht of ten behoeve van Duitse instanties was zeker geen sprake.

„Ich war“ – zo luidt de notitie – „schon öfters im Kamerlingh Onnes-Laboratorium. Weder De Haas noch Wiersma haben mir jemals etwas darüber gesagt, dass sie für das Propagandaministerium arbeiten. Insbesondere hätten die Herren diese Tatsache geltend gemacht, als es um die Auskämmung des Betriebes im Interesse des Arbeitseinsatzes ging. Selbst damals ist kein Wort gefallen.“

Uit de bewaard gebleven stukken is gebleken, dat de Duitsers het Kamerlingh Onnes-Laboratorium in generlei opzicht ingeschakeld hebben bij onderzoekingen die een geheim karakter droegen; zij hebben het instrumentarium van het laboratorium in beslag genomen, toen zij besloten hadden, buiten het laboratorium om geheime onderzoekingen te doen op elektrotechnisch gebied.

Met betrekking tot de werkzaamheden van de heer Kistemaker voor Cellastic acht de commissie de volgende, uit de dossiers ontleende, gegevens relevant.

De hoogleraar van drs. Kistemaker was professor Keesom; hij (drs. K.) werd door professor De Haas benaderd voor een eventuele tewerkstelling bij Cellastic op advies van professor

Wiersma, wiens eerste suggestie, zijn eigen assistent, bedankt had. Professor Keesom heeft voor de baan bij Cellastic wel zijn goedkeuring gegeven, al zei hij, „het te betreuren dat een fysicus, die toch slechts de waarheid hoort te dienen, zich met octroozaken gaat bemoeien.“ Ook professor Kramers wist ervan.

De opdracht van Cellastic aan drs. Kistemaker is geweest het lezen van tijdschriften en patenten in de meest ruime zin des woords en het noteren van alles van waarde. Er bestond speciale interesse in de verlichtingstechniek. Verder was zijn taak het bezoeken van vergaderingen op natuurkundig of chemisch gebied. Omdat hij niet de hele dag op kantoor wilde zitten, zou drs. Kistemaker voorts geheel op eigen houtje en dikwijls samen met drs. Z. verschillende laboratoria hebben bezocht (Darmois in de Sorbonne, om hoogohmige weerstanden, Wyart, mineraloog in de Sorbonne, Gauchois in de rue Leconte Lab. d'infra-rouge in de Sorbonne en Claude, om voor het cryogeen lab. 1 m³ helium te vragen). Voor het internationaal Koude-instituut heeft hij thermodynamische diagrammen naar Parijs overgebracht.

Drs. Kistemaker hield zich bezig met het vertalen van Nederlandse octrooien over krukassen en dieselmotoren in het Duits, en vertaalde in het Frans Nederlandse patenten betreffende autokoplampen, elektronenmultiplicatoren en hogedruk kwiklampen.

Drs. Kistemaker was in Parijs in februari 1944 drie weken en in maart en april 1944 drie weken.

De commissie meent, dat uit het bovenstaande niet blijkt van enige relatie tussen enerzijds de projecten waaraan drs. Kistemaker in Leiden werkte en zijn werk voor Cellastic, en anderzijds het na-oorlogse ultracentrifuge-project.

Enige aanwijzing, dat Cellastic een rol heeft gespeeld bij Duits spuurwerk op het gebied van ultracentrifuge of voor de vervaardiging van een atoombom heeft de commissie in de overgelegde dossiers niet aangetroffen.

Ofschoon strikt genomen de commissie zich niet een oordeel behoeft te vormen over de vraag of, afgezien wat te dezen aanzien uit de Cellastic-dossiers was af te leiden, Cellastic misschien op dit terrein toch een rol gespeeld heeft, vestigt zij toch de aandacht van de Kamer op het oordeel, gevormd door prof. dr. Samuel A. Goudsmit – een oorspronkelijk Nederlandse, later tot Amerikaan genaturaliseerde geleerde die de wetenschappelijke leider was van een Amerikaanse eenheid bestaande uit Amerikaans militair en wetenschappelijk personeel met de opdracht, de vorderingen vast te stellen die de Duitse wetenschap gedurende de oorlog had gemaakt, bovenal voor wat betrof kernwapens – in zijn boek „Alsos“ (uitgave Henry Schuman, Inc., New York 1947) (zie met name blz. 44–46, 71, 92–94) en nog eens bevestigd in een interview in „Vrij Nederland“ van 24 april 1971, dat Cellastic niets met het Duitse atoomonderzoek te maken heeft gehad.

Voorts zij er op gewezen, dat de Britse auteur David Irving voor zijn boek „The Virus House; Germany's Atomic Research and Allied Counter-measures“ (verschenen in 1967) blijkens zijn inleiding (blz. 5) in de Verenigde Staten toegang gekregen heeft tot alle bewaard gebleven Duitse en Amerikaanse stukken over de Duitse pogingen, een atoombom te vervaardigen; Cellastic wordt in zijn uitgebreide boek (284 bladzijden) niet genoemd, noch komt er een van de namen in voor van de Nederlanders, die met Cellastic te maken hadden.

De directeur van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie heeft aan de commissie medegedeeld, dat de Duitse voorbereiding van de vervaardiging van kernwapens tijdens de tweede wereldoorlog een strikt geheim karakter gedragen heeft: niet-Duitsers mochten er geen inzicht in krijgen en op hun actieve wetenschappelijke medewerking kon dan ook geen beroep gedaan worden.

Volledigheidshalve tekent de commissie ten slotte aan, dat uit de dossiers evenmin blijkt, dat de heer Kistemaker geweten zou hebben, of redelijkerwijs zou hebben moeten vermoeden, dat Cellastic aan de Abwehr aangehaakt was.

¹⁾ Dat de heer Kistemaker, die op 21 november 1945 te Leiden promoveerde tot doctor in de wis- en natuurkunde, na de oorlog gezuiverd is, neemt de commissie aan op gezag van het College van Curatoren van de Rijksuniversiteit te Leiden (verklaring van het college d.d. 5 april 1971, gepubliceerd in het informatieblad der Universiteit „Acta et Agenda“ van 22 april 1971).

Concluderend stelt de commissie vast, in de Cellastic-dossiers geen aanwijzingen te hebben aangetroffen dat de heer Veringa, als Minister van Onderwijs en Wetenschappen, ten onrechte aan de Kamer heeft medegedeeld, dat deze dossiers geen enkel bewijs leveren voor enige relatie tussen Cellastic en eventuele Duitse activiteiten op het gebied van ultracentrifuge of voor de vervaardiging van een atoombom, noch enig bewijs opleveren dat prof. Kistemaker reeds tijdens de oorlog te maken zou hebben gehad met Duitse pogingen om een atoombom te vervaardigen.

Gezien de heterogene aard en de omvang van het in de Cellastic-dossiers voorhanden materiaal lijkt vermenigvuldiging van de dossiers de commissie technisch welhaast uitgesloten. Verwerking ervan tot een wetenschappelijk verantwoorde, geordende, historische bronnenpublicatie zou, naar het de commissie wil voorkomen, een voor een historicus tijdrovende arbeid zijn.

De dossiers bevatten, met name in de rapporten van onderzochtingen en gevoerde besprekingen, opmerkingen – waarvan de juistheid veelal niet meer te verifiëren valt – over karaktereigenschappen en gedragingen van talloze personen, die hetzij in een zeer verwijderd verband staan met de zaak, waarop het onderzoek der commissie betrekking had, hetzij in dat verband geheel irrelevant zijn. De commissie meent daarom, dat uit een oogpunt van bescherming van de persoonlijke levenssfeer van een aantal personen bezwaar bestaat tegen publicatie. Zij zou echter niet aarzelen, de Regering alsnog te adviseren om voor zover technisch mogelijk over te gaan tot openbaarmaking (of vertrouwelijke kennisgeving, bijvoorbeeld aan de leden der Kamer) van de dossiers, indien zij daarmede enig algemeen belang gediend zou achten. Gezien de conclusie waartoe haar eigen onderzoek haar geleid heeft, vindt de commissie voor zodanig advies geen aanleiding.

HOOFDSTUK V

§ 1. Door de commissie onderzochte individuele zaken

Zoals de commissie in haar tweede verslag mededeelde, waren bij de aanvang van de onderhavige verslagperiode bij de commissie aanhangig 2 klachten en 2 door de commissie naar aanleiding van perspublicaties geëntameerde onderzoeken (Kamerstuk 10 558, nr. 1, blz. 2, rechterkolom). Deze 4 gevallen werden alle afgedaan.

Gedurende de verslagperiode bereikten de commissie 19 klachten of verzoeken om inlichtingen, waarvan 5 afkomstig waren van voormalige medewerkers van een dienst.

Van deze brieven werd, met analoge toepassing van artikel 49 van het Reglement van Orde, 1 als onbegrijpelijk terzijde gelegd, werd 1 door de betrokkene ingetrokken en werd 1 doorgezonden aan de Minister van Binnenlandse Zaken, met het verzoek de behandeling over te nemen; het door de Minister aan betrokkene gezonden antwoord werd ter kennis van de commissie gebracht.

Van de resterende 16 nieuwe gevallen werden 12 afgedaan, waaronder de 5 die betrekking hadden op voormalige medewerkers van een dienst.

In onderzoek zijn derhalve thans in totaal 4 klachten. De data waarop deze klachten bij de commissie aanhangig werden gemaakt, waren 5 januari 1972, 12 juli 1972, 30 juni 1972 en 5 februari 1973. Voorts won de commissie, niet op grond van een klacht doch eigener beweging in 1 individueel¹⁾ geval inlichtingen in bij de Regering naar aanleiding van een perspublicatie. Het betrof een artikel in „Het Vrije Volk” van 1 oktober 1971 getiteld „Democritus (HVV) doet een aanval op Minipentagon”.

Met betrekking tot 10 van de gedurende de verslagperiode door de commissie afgehandelde – in totaal 11 – gevallen,

¹⁾ Uit de aard der zaak is de commissie voorts op haar verzoek naar aanleiding van perspublicaties ingelicht over een aantal *algemene* onderwerpen.

niet betrekking hebbende op een voormalige medewerker van een dienst, meent de commissie te moeten volstaan met de mededeling, dat zij op grond van de haar door de verantwoordelijke Ministers verstrekte inlichtingen tot de conclusie kwam, hetzij dat de BVD met betrokkene nimmer enige bemoeienis had gehad, hetzij dat om andere redenen de klacht niet gegrond was. De elfde zaak was die van ir. J. T. Wilman, waarover hieronder afzonderlijk gerapporteerd wordt.

Met betrekking tot de door de commissie afgehandelde – in totaal 5 – gevallen, betrekking hebbende op voormalige medewerkers van een dienst, volstaat de commissie met de mededeling, dat zij in 2 gevallen aanleiding zag bij de betrokken bewindsman aandrang uit te oefenen – waaraan gevolg gegeven werd – tot een aanvullende financiële voorziening. Omtrent een dezer gevallen, de zaak van de heer W. C. J. Gunnewegh, wordt hieronder afzonderlijk gerapporteerd.

§ 2. W. C. J. Gunnewegh

Op 23 juli 1971 richtte zich tot de commissie de heer W. C. J. Gunnewegh te Rotterdam, met een schrijven waarin hij o.a. stelde, sinds 1967 invalide te zijn ten gevolge van een oorlogsverwonding en spanningen, ondergaan gedurende een periode na de oorlog waarin hij werkzaamheden voor Nederlandse inlichtingendiensten zou hebben verricht; hij stelde voorts, dat toezeggingen die hem in verband met bedoelde werkzaamheden gedaan zouden zijn, niet waren nagekomen, en dat hij voor die werkzaamheden nimmer enige vergoeding had ontvangen. De brief eindigde met het verzoek, een onderzoek naar een en ander te doen instellen.

Op verzoek van de commissie werd door de betrokken bewindsman een uitvoerig onderzoek ingesteld. Nadat zij van het resultaat hiervan in kennis was gesteld, ontving de commissie betrokkene voor een gesprek op 23 november 1971, waarna zij, op 14 december 1971, mondeling overleg pleegde met de betrokken bewindsman, die daarbij vergezeld was van de secretaris-generaal van zijn departement en de hoofden der betrokken inlichtingendiensten. Tijdens dit overleg vernam de commissie o.a., dat bij de Minister van Defensie in behandeling was een request van de heer Gunnewegh d.d. 16 juli 1971 aan de Kroon om toekenning van een militair pensioen ter zake van invaliditeit, ontstaan door verwondingen opgelopen bij krijgsverrichtingen gedurende de Tweede Wereldoorlog.

De commissie besloot toen, de beslissing van de Kroon op deze pensioenaanvraag af te wachten alvorens zelve haar oordeel te vormen over het tot haar gerichte verzoek, hetwelk door betrokkene inmiddels was geconcretiseerd in een gespecificeerd bedrag bij wijze van schadevergoeding.

Zij achtte het namelijk voor deze oordeelvorming van belang of – wat uit de al dan niet toekenning van een militair pensioen zou kunnen blijken – adressants invaliditeit verband hield met de vóór de periode van het inlichtingenwerk opgelopen oorlogsverwonding.

Op 17 juli 1972 deelde de Minister van Defensie de commissie mede, dat blijkens het rapport, uitgebracht door de inspecteur van de geneeskundige dienst der zeemacht, verband aannemelijk was tussen de huidige invaliditeit van de heer Gunnewegh en de uitoefening van de militaire dienst, en dat derhalve aan hem een levenslang militair invaliditeitspensioen werd toegekend, ingaande per 16 juli 1971.

De bewindsman, die voor de behandeling van adressants gespecificeerde declaratie verantwoordelijk was, had inmiddels de commissie in kennis gesteld van zijn opvattingen met betrekking tot de onderscheidene in de declaratie opgenomen posten.

De commissie heeft gemeend de kwestie van adressants declaratie en 's Ministers visie daarop verder te kunnen laten rusten. Wel zag zij aanleiding voor een extra-uitkering aan deze voormalige medewerker van enige Nederlandse inlichtingendiensten wegens de grote moeilijkheden waarin deze verkeerde. Zij legde, uiteraard met toestemming van de heer Gunnewegh, aan de betrokken bewindsman een rapport over van de behandelende specialist, waarin deze desgevraagd

als zijn mening gaf, dat „hoewel er geen overtuigend bewijs voor het verband tussen de insulten en het werk bij de inlichtingendienst aanwezig is, er aanwijzingen zijn voor de juistheid van het door patiënt gestelde”. Het voordeel van de aldus gerezen twijfel, of tussen enerzijds de invaliditeit (of de vergering van destijds reeds aanwezige invaliditeit) en anderzijds het inlichtingenwerk een oorzakelijk verband bestond, behoorde haar inziens aan de meest kwetsbare partij, d.i. de heer Gunnewegh, te worden gegund. De commissie deed op grond van velerlei overwegingen een klemmend beroep op de bewindsman, te bevorderen, dat aan adressant alsnog een uitkering ineens zou worden toegekend, ter hoogte van het bedrag, hetwelk hij aan nabetaald militair invaliditeitspensioen méér zou hebben ontvangen, indien de wettelijke pensioenbepalingen zouden hebben toegelaten dat de toekenning van dat pensioen zou terugwerken, niet tot de datum van de indiening van het request, maar tot de datum, waarop adressant door de Bedrijfsvereniging voor de Metaalnijverheid voor 80 pct. of meer arbeidsongeschikt verklaard werd.

Tot voldoening van de commissie deelde de Minister haar op 10 januari 1973 mede, na ampele overweging te hebben besloten aan haar verzoek gevolg te geven.

De voorzitter der commissie heeft op 17 januari 1973 de heer Gunnewegh namens de commissie in een gesprek ingelicht over dit resultaat van haar bemoeiingen; in dit gesprek verklaarde de heer Gunnewegh deze afdoening gaarne te aanvaarden.

§ 3. Ir. J. T. Wilman

Inleiding

Eind november 1969 bereikte de commissie een verzoek van de Commissie voor de Verzoekschriften, haar te willen adviseren inzake een verzoekschrift van ir. J. T. Wilman, te Rotterdam; het advies werd op eind mei 1970 aan die commissie toegezonden. Medio oktober 1970 ontving de commissie van de Commissie voor de Verzoekschriften nader het verzoek, de behandeling van het verzoekschrift van de heer Wilman over te nemen voor zover dit advies de Binnenlandse Veiligheidsdienst betrof. Met de onderhavige verslaggeving sluit de commissie die behandeling af. Zij heeft het voor een juist inzicht in deze ingewikkelde en zeer langdurige zaak en voor een goed begrip van de door de commissie gevolgde werkwijze echter nuttig geacht, een zo volledig mogelijk relaas te geven van de voorgeschiedenis, waaruit blijkt welke bemoeienissen de beide Kamers, en verschillende commissies uit de Kamers, in de loop der jaren met adressen van de heer Wilman hebben gehad.

Eerste verzoekschrift aan de Tweede Kamer

Ir. J. T. Wilman, geboren in 1921, behaalde op 21-jarige leeftijd het diploma van werktuigkundig ingenieur aan de Technische Hogeschool te Delft. Hij was daarna achtereenvolgens werkzaam als assistent van prof. dr. ir. W. F. Brandsma op het Metallografisch Laboratorium van de T.H. (1943-1946), bij de Rotterdamse Droogdok Maatschappij (1946-1947) en de Nederlandse Spoorwegen (1947-1949). Gedurende zijn verband met de NS werd hij als dienstplichtige in militaire dienst geroepen; hij werd reserve-officier voor speciale diensten bij de Technische Dienst van de Koninklijke Marine. Een verzoek zijnerzijds, na zijn militaire dienstplicht 1951 in marinedienst te mogen aanblijven als burgeringenieur leidde niet tot de beoogde aanstelling; ook al zijn andere sollicitaties bleven zonder succes.

Een en ander leidde tot een verzoekschrift aan deze Kamer. Over het daaromtrent door de Commissie voor de Verzoekschriften op 9 juli 1951 uitgebrachte verslag (Kamerstuk, zit-

ting 1953-1954, 3258, nr. 5, sub LXI ¹⁾) vond op 2 december 1954 een openbare beraadslaging plaats, waarbij het woord gevoerd werd door het lid der Kamer, de heer Haken en de Staatssecretaris van Marine, de heer Moorman (*Handelingen*, zitting 1954-1955, blz. 416-420).

De Staatssecretaris zeide in dit debat o.m. het volgende:

„Het komt hierop neer. Er is bij de marine een jong officier, een werktuigkundig ingenieur, van goed verstand en van goede bekwaamheden, die in de tijd na zijn opleiding voor de marine al belangrijk werk doet, ondanks zijn betrekkelijk jeugdige leeftijd, maar die ten slotte in de laatste tijd van zijn carrière enigszins op een militair verkeerd spoor geraakt, in deze zin, dat hij zich tegenover zijn meerdere gedraagt op een wijze, die bepaaldelijk niet alleen in de militaire maatschappij niet aanvaardbaar is, maar ook in het particuliere bedrijf zeker niet aanvaard zou worden. Deze jonge man doet op een gegeven ogenblik - omdat hij bij zijn laatste werkgever, voordat hij in dienst kwam, de Nederlandse Spoorwegen, blijkbaar niet terug wil of kan komen; daar blijf ik buiten, mijnheer de Voorzitter - het verzoek bij de marine te mogen blijven gedurende nog twee maanden na afloop van zijn diensttijd, ten einde in de gelegenheid te worden gesteld een betrekking te zoeken. Vooral gedurende de laatste week, voordat hij dit verzoek deed, waren er moeilijkheden geweest met zijn chefs. Toen dan ook op een gegeven ogenblik het hoofd van de Afdeling Personeel, zoals dat bij de marine gebruikelijk is, aan de Chef Technische Dienst vroeg: „Stelt U er prijs op, dat deze man bij de marine nog twee maanden in dienst blijft?“, luidde het antwoord: „Ik stel daarop geen prijs. U kunt deze man laten gaan“. De Vlagofficier Personeel heeft daarop beslist: „Wij zullen het verzoek dus niet inwilligen, maar hem in de gelegenheid stellen naar een andere betrekking uit te zien, en daartoe zullen wij hem in elk geval twee weken de tijd geven. In de nog resterende tijd van enige weken moet hij dan maar zien, dat hij een betrekking krijgt, hetgeen voor een werktuigkundig ingenieur in deze tijd zeker geen moeilijkheden zal opleveren”.

In plaats van op 1 Juli 1951 wordt deze officier nu op 15 Juli 1951 ontheven. Bij zijn demobilisatie wordt een conducerapport over hem opgemaakt. In dat conducerapport komt een beschrijving van enkele karaktertrekken van de jonge man voor, waarvan de beoordelaar meent, dat zij niet van invloed zullen zijn op zijn verdere carrière, met het gevolg dat zij in dat rapport zogenaamd met zwart, zoals de bepalingen voorschrijven, worden onderstreept. De jonge man krijgt daar mondeling kennis van. Men krijgt van beoordelingen alleen schriftelijk kennis, wanneer het gestelde wel van invloed op de bevordering is, en dan wordt het met rood onderstreept.

¹⁾ De tekst van het verslag luidde als volgt:

„LXI, een, van ir. J. T. Wilman, te Rotterdam, naar aanleiding van afwijzing van zijn in juni 1951 gedaan verzoek tot verlenging van de door hem als officier der Koninklijke Marine Reserve in werkelijke dienst volbrachte diensttijd met twee maanden, onder mededeling, dat deze afwijzing op de omtrent adressant opgemaakte beoordelingen was gegrond.

De commissie, gezien de door adressant overgelegde stukken, waaruit blijkt, dat, zij het eerst na herhaalde requesten van adressant, door een daartoe door de commandant der zeemacht in Nederland benoemde commissie een onderzoek naar diverse door adressant geuite grieven is ingesteld, welk onderzoek er toe heeft geleid, dat de Minister van Marine, bij schrijven van 6 Maart 1953, een adressant berichtte, dat diens klachten gedeeltelijk gegrond waren bevonden en dat o.a. eerderevermelde motivering - van de weigering tot verlenging der diensttijd met twee maanden - vervangen was door de reden, dat aan zijn diensten geen verdere behoefte bestond;

overwegende, dat hiermede, zij het niet dan na lange tijd, aan de wensen van adressant is tegemoet gekomen, voor zover zulks binnen het vermogen van de Minister van Marine lag en dat een oorzakelijk verband tussen de weigering van het in 1951 gedane verzoek en adressants huidige omstandigheden niet is aangetoond;

stelt aan de Kamer voor ten aanzien van dit adres over te gaan tot de orde van de dag”.

De jonge man neemt er dus kennis van en is er niet helemaal tevreden mee. Integendeel, hij is er helemaal niet tevreden mee¹⁾. Hij poogt dus de machinerie van het beklag in werking te stellen. Maar beklag is hier eigenlijk niet mogelijk volgens de bepalingen, want het is niet van invloed op zijn carrière en mag er niet van invloed op zijn. Er wordt bij eventuele bevordering geen rekening mee gehouden. Dat ligt vast, daarover valt niet te praten. De jonge man meent, dat hij wel de gelegenheid daarvoor moet hebben. Nu begint er een requesten- en briefwisseling. Dan maakt onze jonge man zijn eerste fout, een zeer grote fout. Hij begint nl. in die briefwisseling te schrijven van corrupte officieren en soortgelijke begrippen die bepaald niet door de beugel kunnen. Na die eerste briefwisseling is de zaak bij mij gekomen. Ik heb toen gezegd: officieel heeft hij geen recht zich te beklagen, maar ik wil aan de beoordelaar wel even laten vragen, hoe dat geval precies ligt. De beoordelaar, een hoofdofficier van de technische dienst, had de dienst inmiddels verlaten. Wij hebben hem gezegd: Dit wordt door beoordeelde beweerd. Bent u het daarmee eens? Hebt u dat en dat tegen hem gezegd? Hierop kregen wij de mededeling: Het spijt mij, dat ik het moet zeggen: ja, die conduite heb ik zo gesteld, en daar blijf ik bij, maar wat de jonge man mij in de schoenen schuift, dat ik verder gezegd zou hebben, is niet juist. Daarmede was voor ons deze zaak eigenlijk afgedaan. Van één kant vind ik het goed, dat de jonge man, die meende, dat de zaak anders lag, toch is doorgedaan. Hij is doorgedaan met het schrijven van brieven en requesten. Zo kwamen wij langzamerhand in September 1952. Ik kwam toen net van de West terug. Ik kreeg de zaak toen weer voor mij. Ik had toen toch de indruk - laat ik dat eerlijk toegeven -, dat het geval van die beoordeling en de daarop betrekking hebbende gesprekken enigszins onplezierig lag, en wel om twee redenen. In de eerste plaats, omdat de toon van deze jonge man alle perken, maar dan ook alle perken te buiten ging, en in de tweede plaats, omdat ik een onbevredigend gevoel had en daarom toch eigenlijk nog wel eens geheel opnieuw mijn inzicht in deze zaak wilde bepalen.

Ik heb, hoewel dus formeel hiertoe helemaal geen aanleiding bestond, daar de geïncrimineerde passage in het conduiterapport niet van invloed zou zijn op de bevordering, aldus geredeneerd: Ik geloof, dat deze jonge man zich zo heeft vastgebeten in deze zaak en daardoor zo geobsedeerd wordt, dat wij moeten zien, dat wij deze ban doorbreken. Ik wil de zaak nog eens helemaal laten onderzoeken en dan zal ik wel weer zien. In October 1952 is er toen een commissie ingesteld. Deze bestond uit twee officieren - van wie een kapitein ter zee van de technische dienst als voorzitter -, die met dit geval helemaal niets te maken hadden. De zaak werd hun ter hand gesteld. Zij hebben een onderzoek ingesteld en hebben dat zeer nauwkeurig gedaan. Dit onderzoek heeft geduurd tot in December.

De commissie heeft een rapport uitgebracht en de conclusies van dat rapport - dit blijkt ook uit het rapport, dat aan de Kamer is voorgelegd - geven, wat de beoordeling betreft, betrokkene tot op zekere hoogte gelijk. De beoordelaar, dus de hoofdofficier van de technische dienst, die inmiddels de dienst had verlaten, is nog eens voor de commissie geweest en heeft ten slotte toegegeven, dat hij misschien niet op juiste gronden, dus wat voorbarig, de beoordeling had gesteld. Bovendien was de commissie van oordeel, dat de beoordeling, zoals

die gesteld was, wel van invloed had behoren te zijn op de bevordering en dus met rood had moeten worden onderstreept en dus schriftelijk ter kennisneming had moeten worden gebracht. Op advies van de commissie - welk advies door de Minister is overgenomen - heeft de jonge man dus op een aantal punten gelijk gekregen; op een aantal andere punten is de beoordeling gebleven zoals zij was.

De zaak was daarmede werkelijk van alle kanten bekeken en aan de beoordeelde officier was alle recht wedervaren

Op 6 Maart 1953 heeft de betrokken officier van de Minister schriftelijk bericht gekregen, dat dit en dat fout is geweest en dat dit en dat in de conduite blijft gehandhaafd. Hiermede was de zaak uit een oogpunt van rechtbedeling en formeel rechtgezet. Hoe de kwestie intern is afgedaan, dat wil zeggen wat er is gedaan ten aanzien van degenen, die geen juiste beoordeling hebben gegeven, is een zaak die hier buiten beschouwing kan blijven.

Tot mijn grote verbazing echter gaat deze jonge man dan door. Zijn toon en zijn stijl worden steeds heftiger en onaanvaardbaarder. Ook de commissie was van mening, dat zijn vroegere brieven al niet aan de juiste kant waren, maar ik heb gemeend, dat wij ten aanzien daarvan niet tot een correctie moesten overgaan, omdat ik in aanmerking nam, dat er bij deze jonge man langzamerhand een geestestoestand begon te groeien, die aan onze zijde enige tolerantie juist deed schijnen.

Dan gaat de jonge man zich beklagen over deze gang van zaken; hij komt bij de Centrale Raad van Beroep terecht, die de zaak onderzoekt, voor wat betreft de gronden, waarop de Minister zijn betoog had gebaseerd, en die ook nagaat of de desbetreffende artikelen op de juiste wijze toegepast zijn. Genoemde raad komt dan tot de conclusie, dat de klacht ongegrond moet worden verklaard, behalve dan op enkele kleine redactionele wijzigingen na. Daarna schreef de jonge man een brief aan de Prins in diens kwaliteit van adjudant-generaal van de Koninklijke marine. Zijne Koninklijke Hoogheid antwoordt daarop, waarna de jonge man een brief schrijft aan H.M. de Koningin. En ten slotte wendt hij zich tot deze Kamer met een adres.

De tweede kant, die aan deze zaak zit, bezwaart mij het meest, hoewel wij daarmede eigenlijk weinig te maken hebben. De jonge man stelt het eigenlijk voor, alsof deze zaak oorzaak is, dat zijn mogelijkheden om werk te vinden ernstig zijn belemmerd. Hij stelt het eigenlijk voor, alsof ten gevolge van de behandeling van deze zaak - die uiteraard geheel intern-Marine behandeld is - zijn kansen om in de burgermaatschappij werk te vinden sterk zijn gedaald en dat die kansen geleidelijk aan geringer zijn geworden naarmate de zaak langer duurde. Hij spreekt dan over een vernietigd leven en allerlei andere nare dingen, die een mens kunnen overkomen in het leven. Hij verwijt de Koninklijke marine, dat zij daarvan de oorzaak is; hij verwijt de Koninklijke marine, dat hij niet meer aan de slag kan komen. Ook stelt hij, dat de Koninklijke marine inlichtingen over hem heeft gegeven, die zodanig zijn, dat een werkgever ervan moet terugschrikken om hem in dienst te nemen, ondanks zijn grote bekwaamheden en ondanks het feit dat hij, technisch gesproken, zijn werk altijd goed deed. Ik kan met de hand op het hart verklaren, mijnheer de Voorzitter, dat, toen de jonge man deze beschuldiging aan ons adres uitte, er geen enkele werkgever was geweest, die bij de Koninklijke marine om inlichtingen over hem had gevraagd. Verder kan ik mededelen, dat wanneer er bij de Koninklijke marine inlichtingen over hem zouden zijn gevraagd, die inlichtingen op grond van de wijze, waarop hij zijn werk in technisch opzicht heeft verricht, van gunstige aard zouden zijn geweest. En er geldt ten deze nog een derde regel bij de Koninklijke marine, nl. dat, wanneer er inlichtingen worden gevraagd, die alleen worden verstrekt, wanneer de betrokkene er in toestemt, dat zij gegeven worden. Later, in Januari 1954 ongeveer, zijn er twee verzoeken van werkgevers ingekomen om inlichtingen over deze reserve-officier. Die werkgevers is bericht, dat zij die inlichtingen alleen konden krijgen, wanneer zij een verklaring konden overleggen, dat de betrokkene hun had medegedeeld, dat hij daarmede instemde. Die werkgevers zijn nooit meer bij ons

¹⁾ De conduitestaat vermeldde o.a.:

„Gaaf door zijn verward militair begrip (o.m. door geringe militaire opleiding) zonderling om met meerderen en ondergeschikten. Is enthousiast voor zijn werk. Mist tact om met mensen om te gaan. Is o.m. door gebrek aan tact en mensenkennis niet geschikt voor representatief optreden. Zijn particulier leven doet vreemd aan, o.m. door zijn gebrek aan mensenkennis en daaruit voortvloeiende verwickelingen”.

Onder het rapport had een vlagofficier aangetekend:

„Het komt mij voor i.v.m. de geestesgesteldheid van betrokkene om hem te doen keuren door de psychiatrische dienst te Voor- schoten” (mededelingen van de heer Haken in het debat).

teruggekomen. Of de betrokkene heeft hun die toestemming geweigerd, of de ondernemingen hebben die toestemming verder niet aan hem gevraagd. Naarmate deze zaak verder voortschrijdt, krijgt men m.i. steeds meer de indruk, dat deze officier geobsedeerd is en niet geholpen wil worden, dat hij, zoals Don Quichot, tegen windmolens vecht, en dan nog tegen windmolens, die er helemaal niet zijn. Want nu gaat het hierom, dat hem ten slotte een betrekking wordt aangeboden bij de Octrooiraad; deze wijst hij af, maar schrijft even later een brief, dat hij het zo slecht heeft en ten gronde dreigt te gaan. In verband met zijn steeds moeilijker wordende omstandigheden deed een ambtenaar van de afdeling Sociale Zaken van de gemeente Rotterdam een beroep op ons met het verzoek, of wij wilden trachten de jonge man tot rede te brengen en het zo doende mogelijk te maken hem op de een of andere wijze weer op het paard te helpen. Het hoofd van de afdeling Officiëren belde hem op om een afspraak tot een onderhoud te maken, maar in dat telefoongesprek gedroeg hij zich weer zeer ontoelaatbaar en gebruikte woorden als: die bende dit en die bende dat. Het gesprek was dus tot vruchteloosheid gedomd. Nadat de afdeling Sociale Zaken van Rotterdam wederom verzocht had met deze jonge man „on speaking terms” te komen, probeerde het hoofd van de afdeling Officiëren het weer, maar toen liep de zaak helemaal mis, omdat hij eisen ging stellen, o.a. dat het een ontmoeting zou zijn op „neutraal terrein”, waarop uiteraard niet kon worden ingegaan. Er is geen enkele reden, waarom hij niet op het Ministerie kan komen bij de mensen, die hem willen helpen”.

Ten slotte verklaarde de Staatssecretaris zich op aandrang van de heer Haken bereid, de heer Wilman – zou deze daartoe een verzoek doen – voor een gesprek te ontvangen „hoe hij weer te paard kan worden geholpen”, mits de bewindsman „zou kunnen rekenen op goede omgangsvormen en de normale beleefdheid van die jonge man tegenover een hoger en zoveel ouder functionaris”. De Kamer aanvaardde de door de Commissie voor de Verzoekschriften voorgestelde conclusie, onder hoofdelijke stemming, onder aantekening, dat de C.P.N.-fractie geacht wenste te worden te hebben tegengestemd.¹⁾

Verzoekschrift aan de Eerste Kamer

Op 6 juni 1959 richtte de heer Wilman zich met een adres tot de Eerste Kamer. Daarin deelde hij mede, er niet in geslaagd te zijn een passende werkkring te vinden, hetgeen hij weet aan de ongunstige inlichtingen, welke verschillende instanties, o.a. de Binnenlandse Veiligheidsdienst, over zijn politieke gezindheid bij zijn sollicitaties zouden hebben verstrekt.

Op 20 oktober 1960 rapporteerde de Commissie voor de Verzoekschriften (Eerste-Kamerstuk nr. 12 van de zitting 1960–1961), adressant meermalen in de gelegenheid te hebben gesteld zijn adres mondeling en schriftelijk nader toe te lichten en hem tot tweemaal toe de mogelijkheid te hebben geboden een aantal door hem geuite beschuldigingen waar te maken door overlegging van de bewijzen, waarover hij verklaarde te beschikken. Adressant had die mogelijkheid echter niet benut.

Na een zeer uitvoerig onderzoek was de commissie van geen enkele omstandigheid gebleken, waaruit zou kunnen worden afgeleid, dat de Binnenlandse Veiligheidsdienst of door adressant met name genoemde personen zijn carrière zouden hebben geschaad door het verstrekken van onjuiste inlichtingen te zijnen aanzien.

De commissie achtte het niet wenselijk verschillende bijzonderheden in haar verslag op te nemen, mede gelet op het vertrouwelijke karakter van de door de Minister van Binnenlandse Zaken ter zake verstrekte inlichtingen.

Overeenkomstig het voorstel van haar Commissie voor de Verzoekschriften besloot de Eerste Kamer met betrekking tot dit verzoekschrift over te gaan tot de orde van de dag.

¹⁾ De Eerste Kamer ging m.b.t. door de heer Wilman over deze aangelegenheid ingediende verzoekschriften over tot de orde van de dag, op 13 april 1955 (*Handelingen 1954–1955*, blz. 457) en 17 mei 1955 (*Handelingen*, blz. 574).

De heer Wilman stelt in zijn sindsdien ingezonden verzoekschriften, dat het in de loop van dit onderzoek van de Commissie voor de Verzoekschriften van de Eerste Kamer voor hem kwam vast te staan, door een mondelinge mededeling van de voorzitter dier commissie, de heer Schipper, dat hij „reeds lang geleden op aanwijzingen van kernleden van de directie van de RDM officieel was geregistreerd als lid en propagandist van de EVC” en dat de heer Schipper daaraan zou hebben toegevoegd, dat elke werkgever hem op deze kwalificatie zou afwijzen”¹⁾.

Klacht bij de vaste Commissie van de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten

In februari 1962 solliciteerde de heer Wilman naar een functie bij het Reactor Centrum Nederland²⁾. Het betrof een z.g. B-functie, waarin hij toegang zou verkrijgen tot als „vertrouwelijk” en „geheim” gerubriceerde gegevens. Het naar aanleiding hiervan door de BVD ingestelde veiligheidsonderzoek leidde de dienst tot het op 28 februari 1962 schriftelijk aan het RCN uitgebrachte rapport, dat ten aanzien van betrokkene geen relevante gegevens ter beschikking stonden. Daarop volgde de aanstelling.

Op 15 december 1967 wendde de heer Wilman zich tot deze commissie. Hij deelde mede, dat hem het werken bij het RCN onmogelijk gemaakt dreigde te worden, zette uiteen deze ongunstige ontwikkeling toe te schrijven aan de moeilijkheden welke hij vóór zijn indiensttreding bij het RCN had ondervonden ten gevolge van naar hij meende tegenwerking van c.q. onjuiste voorlichting door de BVD, vroeg of bij zijn indiensttreding bij het RCN met betrekking tot zijn bevorderingsmogelijkheden nog voorwaarden gesteld waren door de BVD en verzocht een grondig onderzoek „naar hetgeen rond hem was geschied”.

Op 6 mei 1968 deelde de heer Wilman nader mede, per 1 juni 1968 te zijn ontslagen.

Op 24 mei 1968 werd aan de heer Wilman door de commissie medegedeeld, dat uit de haar door de Minister van Binnenlandse Zaken schriftelijk verstrekte inlichtingen duidelijk naar voren was gekomen, dat de BVD met betrekking tot zijn bevorderingsmogelijkheden bij het RCN nimmer enige voorwaarde gesteld had en dat de dienst – afgezien van haar veiligheidsonderzoek naar aanleiding van de sollicitatie in 1962 naar een B-functie, op welk onderzoek de aanstelling gevolgd was – omtrent hem aan geen instantie enige inlichting verstrekt had.

Klacht bij de Commissie voor de Verzoekschriften der Tweede Kamer

Op 25 juni 1969 richtte de heer Wilman zich tot de Commissie voor de Verzoekschriften van deze Kamer. Die commissie verzocht de vaste Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten haar te adviseren over de in dit adres vervatte klachten over de BVD.

De vaste Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten deelde aan de Commissie voor de Verzoekschriften mede, hierin aanleiding te hebben gevonden tot hernieuwd mondeling overleg over deze zaak met de Minister van Binnenlandse Zaken. „Dat gesprek – waarbij ook het hoofd van de Binnenlandse Veiligheidsdienst aanwezig was – heeft de commissie slechts gesterkt in haar destijds reeds aan adressant medegedeelde overtuiging, nl. dat de moeilijkheden, die adressant in zijn carrière ondervindt, niet te wijten zijn aan machinaties van de BVD of enige andere inlichtingen- of veiligheidsdienst.

¹⁾ De heer Wilman ontkent ooit lid en propagandist van vermelde communistische organisatie te zijn geweest.

²⁾ Hieraan was voorafgegaan een poging, eind 1961, tot tewerkstelling van de heer Wilman bij het RCN, welke niet tot het beoogde resultaat had geleid. Dat deze poging ondernomen (en mislukt) was, werd door de heer Wilman niet vermeld en kwam, zoals verderop zal worden uiteengezet, eerst maart 1972 ter kennis van de commissie.

Strikt genomen zou de commissie met het bovenstaande kunnen volstaan. Zij meent echter dat voor uw oordeelvorming wellicht nog verhelderend zou kunnen zijn de kennismaking van bijgaande in haar dossier aanwezige kopie van een schrijven d.d. 19 juli 1958 van de toenmalige Minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid¹⁾ aan adressant, dat door adressant als bijlage gevoegd werd bij zijn verzoekschrift aan de Eerste Kamer".

De Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten achtte deze brief voor de beoordeling van het adres van 25 juni 1969 relevant, omdat adressant zich ook daarin beklaagd had over het beleid, dat te zijnen aanzien gevoerd was door het bij zijn ontslag bij het RCN betrokken Gewestelijk Arbeidsbureau.

De Commissie voor de Verzoekschriften kwam aanvankelijk gezien deze inlichtingen alsmede de haar te dezezake door de Minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid verstrekte inlichtingen, tot de conclusie, dat niet gebleken was van onjuist optreden door enige rijksoverheidsinstantie ten opzichte van adressant (kamerstuk zitting 1969-1970 - 10 333, nr. 14, onder 13). De heer Wilman verzocht daarop, door de Commissie voor de Verzoekschriften te worden gehoord. De hoorzitting leidde de Commissie voor de Verzoekschriften ertoe, haar aanvankelijke conclusie te vervangen door een conclusie, luidende:

„Overwegende, dat uit de bij de stukken overgelegde fotokopie van het proces-verbaal getuigenverhoor kantonrechter 's-Gravenhage, d.d. 12 oktober 1969, blijkt, dat bij de behandeling van de ontslagaanvraag in 1968 door de directeur van het Gewestelijk Arbeidsbureau te 's-Gravenhage adressant destijds niet in de gelegenheid is gesteld zich te verweren tegen de in het ambtelijk rapport omtrent deze ontslagaanvraag opgenomen nadere argumentatie van adressants toenmalige werkgever;

overwegende, dat evenwel adressant zich nadien voor de kantonrechter met succes heeft kunnen beroepen op het feit, dat hem door zijn werkgever kennelijk onredelijk ontslag werd verleend;

kennis genomen hebbend van de circulaire nr. 62509 d.d. 26 maart 1969 van de directeur-generaal voor de arbeidsvoorziening aan de hoofdinspecteurs-directeuren voor de arbeidsvoorziening, waarin verzoekt werd nogmaals de aandacht van de directeuren der gewestelijke arbeidsbureaus erop te vestigen, dat bij de behandeling van verzoeken tot het verlenen van ontslagvergunning beide partijen in gelijke mate dienen te worden gehoord;

overwegende, dat, mede in aanmerking genomen vermelde circulaire, niet is gebleken van een zodanig onjuist optreden jegens adressant door enige overheidsinstantie, dat thans nog aanleiding zou bestaan voor aandrang op de Regering tot het nemen van enige maatregel;

¹⁾ De tekst van deze brief luidt als volgt:

„De wijze, waarop u in uw brief van 5 juli jl. reageert op hetgeen ik u schreef d.d. 25 juni 1958, overtuigt er mij van, dat uw moeilijkheden bij het vinden van werk en ook bij het contact met mensen niet veroorzaakt worden door anderen, maar in u zelf gelegen zijn. Het is ondenkbaar en belachelijk, dat iedereen het erop gezet zou hebben u moeilijkheden in de weg te leggen.

Het ligt niet op mijn weg om te trachten u te bekeren van het waandenkbeeld, dat u bij de organen der openbare arbeidsbemiddeling bekend zoudt staan als communist of met het communisme te sympathiseren. Als u mij niet wenst te geloven moet u het laten. Zolang u inschrijving bij het Gewestelijk Arbeidsbureau te Rotterdam achterwege laat, kan ik niet aannemen, dat het u werkelijk ernst is met het zoeken naar een voor u passende werkkring.

*De Minister van Sociale Zaken
en Volksgezondheid,*

(w.g. J. G. SUURHOFF)".

stelt aan de Kamer voor ten aanzien van dit adres over te gaan tot de orde van de dag". (Kamerstuk 1970-1971, 10 933, nr. 3, onder 9, aanvaard 18 februari 1971, *Handelingen* blz. 2886.)

Overdracht door de Commissie voor de Verzoekschriften van de resterende klacht over de BVD aan de vaste Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten.

De Commissie voor de Verzoekschriften deelde voorts aan de Kamer mede, het verzoekschrift, voor zover het de BVD betrof, te hebben overgedragen aan de vaste Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten, ter afdoening.

Op 16 november 1970 beklagde de heer Wilman zich bij deze commissie erover, dat zij hem niet had gehoord alsmede over het feit, dat zij de brief van wijlen de heer Suurhoff aan de Commissie voor de Verzoekschriften had toegezonden.

Hierop antwoordde de commissie op 25 november 1970.

Na te hebben herinnerd aan het verslag d.d. 26 oktober 1960 van de Commissie voor de Verzoekschriften van de Eerste Kamer, vervolgde de griffier der commissie:

„Naar aanleiding van uw brief van 15 december 1967 heeft de vaste Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten nagegaan, of de Minister van Binnenlandse Zaken destijds om redenen van staatsveiligheid of om andere redenen bepaalde gegevens aan de Commissie voor de Verzoekschriften van de Eerste Kamer heeft onthouden, die aan de vaste Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten wél zouden kunnen worden verstrekt. Dit bleek niet het geval te zijn. Onder deze omstandigheden achtte de vaste Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten geen enkele aanleiding aanwezig, om het „zeer uitvoerige" onderzoek van de Eerste-Kamercommissie - die blijkens haar verslag u meermalen in de gelegenheid gesteld had uw adres mondeling (en schriftelijk) nader toe te lichten - zelfstandig opnieuw te verrichten.

Wat zich vóór oktober 1960 al dan niet mag hebben afgespeeld is voor de vaste Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten derhalve een afgedane zaak.

Resteert eventueel wat tot uw ontslag bij het Reactor Centrum Nederland heeft geleid of bijgedragen, ten minste wat betreft een eventueel aandeel van de Binnenlandse Veiligheidsdienst daarin.

Daaromtrent liet de commissie u bij dezerzijds schrijven d.d. 24 mei 1968 weten, voor uw vermoedens te dezen aanzien geen enkele grond aanwezig te achten. Daaraan ging vooraf de mededeling, dat de BVD met betrekking tot uw bevorderingsmogelijkheden bij het RCN nimmer enige voorwaarde gesteld had en dat de dienst - afgezien van haar veiligheidsonderzoek naar aanleiding van uw sollicitatie in 1962 naar een vertrouwensfunctie, op welk onderzoek uw aanstelling gevolgd was - omtrent u aan geen instantie enige inlichting verstrekt had.

Met toestemming van de Minister van Binnenlandse Zaken kan de commissie thans verklaren - h.i. ten overvloede, aangezien zij de tekst van mijn schrijven d.d. 24 mei 1968 duidelijk genoeg acht - dat het door de BVD op 28 februari 1962 aan het RCN uitgebrachte rapport luidde, dat t.z.v. u geen relevante gegevens ter beschikking stonden.

Daarmee is voor de commissie komen vast te staan dat, wat ook bij vorige werkgevers het geval mocht zijn geweest, in elk geval het RCN in het bezit was van een BVD-rapport, ten name van uw persoon dat geen enkele ruimte bood voor misverstanden te uw nadele.

U schreef op 4 juni 1968 dat de brief van 24 mei voor u bevrijdend klonk. Weliswaar beëindigde u dezelfde brief met een hernieuwd verzoek om een onderhoud doch dit werd bijzonder vaag geadstrueerd („in verband met het feit, dat u in een maatschappelijk kansloze positie gevangen bleef zou u willen duiden op enige relaties die naar uw stellige overtuiging juist voor deze commissie belangwekkend waren") en er werd door u ook niet op teruggekomen tot u zich ruim twee jaar later tot de Commissie voor de Verzoekschriften van deze Kamer wendde. Het naar aanleiding daarvan door de Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten aan die commissie uitgebrachte advies is u bekend.

Al met al verwacht de commissie van een onderhoud als door u gevraagd geen enkel resultaat.

Ofschoon de commissie zich verder het recht meent te moeten voorbehouden, in zulke gevallen een verzoek om een gesprek niet in te willigen, laat zij in dit geval de beslissing aan u. Mocht u na kennisneming van het voorgaande uw verzoek handhaven, dan gelieve u mij zulks te berichten."

Op 27 januari 1971 werd de heer Wilman door de commissie gehoord. In dit gesprek stelde de heer Wilman zich op het standpunt:

- dat het door de Eerste-Kamercommissie voor de Verzoekschriften in 1960 uitgebrachte verslag misleidend was omdat daaruit niet blijkt dat de BVD destijds ten aanzien van hem gegevens geregistreerd heeft die naar achteraf is komen vast te staan onjuist waren. Dit werd hem in 1960, zo verklaarde de heer Wilman, onthuld door het Eerste-Kamerlid de heer Schipper, toen voorzitter van de Commissie voor de Verzoekschriften van die Kamer;
- dat het in 1962 door de BVD aan het RCN uitgebrachte rapport (dat ten aanzien van de heer Wilman geen relevante gegevens ter beschikking stonden) nog wél ruimte bood voor misverstanden te zijnen nadele, nl. het misverstand dat aan de zeer langdurige periode van zijn werkloosheid ten grondslag hadden gelegen ongunstige maar ware politieke antecedenten van de heer Wilman;
- dat derhalve in 1962 de BVD aan haar mededeling aan het RCN had moeten toevoegen, dat indertijd ten onrechte een registratie van politieke antecedenten van de heer Wilman geschied was en dat zijn daaruit voortgevloeide jarenlange werkloosheid niet aan hem mocht worden geweten;
- dat een schriftelijke verklaring van de BVD aan de directie van de RCN alsnog op haar plaats zou zijn;
- dat een afschrift van zulk een verklaring de heer Wilman bij toekomstige sollicitaties van bijzonder veel nut zou zijn.

In „Het Vrije Volk" van 1, 2, 3, 8, 9 en 10 juli 1971 verscheen een artikelenserie van de heer K. Tamboer, getiteld: „Dossier Wilman BVD". De eerste aflevering bevatte o.a. de volgende passages:

„De affaire-Wilman heeft in het begin van de jaren '60 geleid tot een furieus conflict tussen de leiding van de BVD en de toenmalige Minister van Binnenlandse Zaken, de VVD'er Toxopeus. Toxopeus was woedend omdat hij onvoldoende was voorgelicht over het geval-Wilman. Deze ruzie is nooit in de openbaarheid gekomen.

Wij kunnen niet bewijzen dat dat conflict er is geweest. Wij kunnen alleen schrijven dat wij het hebben vernomen uit zeer betrouwbare bron (pers en BVD hebben één punt van overeenkomst: bronbescherming). Toxopeus zelf, thans commissaris van de Koningin in Groningen, zegt zich niets meer van dit conflict te herinneren.

Dat kan waar zijn, maar op zijn zachtst gezegd doet het nogal vreemd aan te horen dat iemand die zes jaar lang Minister van Binnenlandse Zaken is geweest en die daarna als fractievoorzitter van de VVD vijf jaar lang in de Tweede-Kamercommissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (de BVD-commissie) heeft gezeten, zich van het geval-Wilman niets meer herinnert".

Aangezien dit voor de commissie nieuw was, verifieerde zij de juistheid ervan bij de heer Toxopeus. Deze schreef: „Ik kan mij niet voorstellen dat ik woedend zou zijn geweest op de BVD en dat er een scherp conflict zou zijn geweest, noch dat ik tot de ontdekking zou zijn gekomen, dat ik door de BVD verkeerd was ingelicht. Als een zaak zo hoog gelopen is, zou ik mij dat wel hebben kunnen herinneren".

Bij een mondeling overleg tussen de commissie en de Minister van Binnenlandse Zaken op 26 oktober 1971 verklaarde het hoofd van de BVD desgevraagd, dat ook hem van een furieus conflict tussen Minister Toxopeus en de dienst niets bekend was.

Bij deze gelegenheid deelde voorts de Minister (de heer Geertsema) desgevraagd mede, het reeds eerder aan de com-

missie uiteengezette standpunt van zijn ambtsvoorganger, de heer Beernink te delen, dat een toevoeging aan het schriftelijke BVD-rapport van 1962 als door de heer Wilman verlangd buiten het kader van de taak van de dienst zou vallen. Beschikt de dienst niet over uit veiligheidsoogpunt relevante gegevens over iemand die naar een vertrouwensfunctie solliciteert, dan moet zij haar rapportage tot die mededeling beperken.

Op 5 november 1971 schreef de griffier der commissie aan de heer Wilman o.m. het volgende:

„De commissie bestaat thans uit de heren Den Uyl (voorzitter), Aantjes, Mellema, Berger, Andriessen, Van Mierlo en Wiegel. Zij is derhalve niet onaanzienlijk gewijzigd sinds 27 januari 1971, de dag waarop zij u gehoor verleende. Uit de aard der zaak zijn de nieuwe leden in het bezit van alle stukken van hun voorgangers over deze zaak.

De commissie stelt het op prijs, dat u de adequate tegenargumenten en tegenbewijzen, die u schrijft eerst thans na de artikelen van de heer Tamboer, te kunnen hanteren, alsmede uw betoog dat vooral ook de algemene aspecten van de zaak hoogst relevant zijn, beknopt op papier zet en aan haar toezendt. De commissie acht het nuttig, dat zodanige nadere informatie schriftelijk geschiedt alvorens te beslissen of zij u andermaal zal horen; zoals ik u op 25 november 1970 reeds schreef, behoudt de commissie zich het recht voor in gevallen waarin zij van een mondeling onderhoud geen enkel resultaat verwacht, een verzoek om een gesprek te weigeren.

De commissie sluit, gezien uw brief, uit de aard der zaak niet de mogelijkheid uit, dat u nog gezichtspunten zult kunnen ontvouwen, die betrekking hebben op de periode sinds uw aanstelling bij het Reactor Centrum Nederland - ik herinner aan de mededeling in mijn brief van 25 november 1970 dat, om de daarin vermelde redenen, wat zich vóór oktober 1960 al dan niet mag hebben afgespeeld voor de commissie een afgedane zaak is - en die inderdaad nieuw zijn. In dit verband is het nuttig, dat u weet, dat de commissie zich bij de BVD en bij mr. E. H. Toxopeus alsnog nader geïnformeerd heeft over het door de heer Tamboer signaleerde „furieuze conflict" dat destijds tussen de toenmalige Minister van Binnenlandse Zaken en de dienst naar aanleiding van uw geval gerezen zou zijn. Van beide zijden is de juistheid daarvan volstrekt ontkend.

Om nu te kunnen beoordelen of zodanige nieuwe gezichtspunten zich voordoen, zal de commissie gaarne eerst een schriftelijke aanduiding daarvan ontvangen".

Op 29 november zond de heer Wilman een beknopt overzicht in, doch schreef daarbij, dat gezien de brief van de commissie van 5 november 1971 ook hij van een gesprek niets meer verwachtte. In verband met zijn maatschappelijke toestand verzocht hij hem zeer spoedig een definitief bericht betreffende de zaak te zenden.

Op 22 december 1971 antwoordde de commissie, in de brief van de heer Wilman van 29 november 1971 en het daarbij gevoegde overzicht geen nieuwe gezichtspunten betreffende de periode sinds de aanstelling bij het RCN te hebben aangetroffen, doch gaarne bereid te blijven hem nog eens te ontvangen alvorens uiteindelijk over de zaak te beslissen. Zou 31 januari 1972 de commissie geen bericht ontvangen hebben dat de heer Wilman alsnog inging op haar uitnodiging voor een nieuw gesprek als door hemzelf verzocht, dan zou de commissie niet anders kunnen doen dan over de zaak te beslissen op grond van de wetenschap welke zij op dat tijdstip bezat.

Het tweede gesprek vond plaats op 1 maart 1972. Daarbij kwam vast te staan, dat toen voor de heer Wilman de volgende punten essentieel waren.

1. Hij achtte de conclusie van de Commissie voor de Verzoekschriften van de Eerste Kamer d.d. 26 oktober 1960 onjuist, omdat er voordien wél een foutieve registratie omtrent zijn politieke antecedenten door de BVD zou hebben plaats gehad;

2. deze (onjuiste) informatie van de BVD en daarop gebaseerde waarschuwingen, o.a. van BVD-functionarissen aan

potentiële werkgevers zouden hem zéér langdurige werkloosheid bezorgd hebben, en een sfeer van verdachtmaking rond zijn persoon hebben opgeroepen die, nadat hij ten slotte in 1962 weer kon gaan werken (bij het RCN) uiteindelijk zijn positie bij het RCN onhoudbaar maakte;

3. weliswaar was aan zijn tewerkstelling bij het RCN een politiek neutraal schriftelijk rapport van de BVD aan het RCN voorafgegaan („dat te zijnen aanzien geen relevante gegevens ter beschikking stonden”), waarop dan ook zijn aanstelling gevolgd was, maar daaraan was niet toegevoegd een verklaring, dat voordien een onjuiste registratie van zijn politieke antecedenten had plaatsgevonden en dat zijn jarenlange werkloosheid daaraan, en niet aan hemzelf te wijten was;

4. dezelfde sfeer van verdachtmaking heerste nog steeds, getuige de handelwijze van de directeur van het Gewestelijk Arbeidsbureau te 's-Gravenhage bij zijn ontslag bij het RCN;

5. de vaste Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten had de Commissie voor de Verzoekschriften van de Tweede Kamer onvolledig en tendentiekus voorgelicht, door bij brief van 16 mei 1970 aan die commissie een afschrift te zenden van een brief van Minister Suurhoff van 19 juli 1958, zonder daarbij te voegen een brief van de heer Wilman van 31 juli daaraanvolgende, waarin de zienswijze van de heer Suurhoff werd weerlegd.

De heer Wilman verzocht thans:

1. Correctie door deze commissie van de hierboven sub 5 bedoelde onjuiste voorlichting¹⁾;

¹⁾ Aangezien de commissie hiertegen geen bezwaar heeft, volgt hier de tekst van de brief van de heer Wilman van 31 juli 1958:

„Excellentie,

Als antwoord op mijn brief d.d. 5 juli 1958 ontving ik een brief d.d. 19 juli 1958, ondertekend door Uwe Excellentie.

De eerste zin daarin luidt: „De wijze, waarop u in uw brief van 5 juli jl. reageert op hetgeen ik u schreef d.d. 25 juni 1958, overtuigt er mij van, dat uw moeilijkheden bij het vinden van werk en ook bij het contact met mensen niet veroorzaakt worden door anderen, maar in u zelf gelegen zijn”.

Mijn brief van 5 juli was zeer duidelijk en iedereen kan er zich gemakkelijk van overtuigen, dat men noch door de vorm, noch door de inhoud van die brief redelijkerwijs kan komen tot een overtuiging als in het hierboven aangehaalde bedoeld. Het feit, dat ik na mijn zo duidelijke schriftelijke uiteenzetting van 5 juli 1958 werd verrast met een antwoord, waarin allereerst, onberedeneerd, mijn persoon in ongunstige zin naar voren wordt getrokken, is bedenkelijk. De tweede zin in de brief d.d. 19 juli 1958 luidt: „Het is ondenkbaar en belachelijk, dat iedereen het erop gezet zou hebben u moeilijkheden in de weg te leggen”. Gedachten van een dergelijke strekking zijn nooit bij mij opgekomen. Wel heb ik in mijn brief d.d. 5 juli 1958 gewezen op het feit, dat enkelen de vrijheid hebben genomen, mij in Rotterdam als communistisch-gezind te registreren en mij zo te dringen in een situatie, die een ernstige bedreiging van mijn maatschappelijke carrière en van mijn particuliere leven blijft inhouden: en ik vroeg, overeenkomstig de Rechten van de Mens, om recht. In mijn brief d.d. 5 juli 1958 schreef ik: „Nooit heb ik ergens gesteld, dat een dergelijke registratie „bij de organen der openbare arbeidsbemiddeling” zou hebben plaatsgehad”.

De derde en vierde zin van de brief d.d. 19 juli 1958 luiden:

„Het ligt niet op mijn weg om te trachten u te bekeren van het waandenkbeeld, dat u bij de organen der openbare arbeidsbemiddeling bekend zou staan als communist of met het communisme sympathiserend. Als u mij niet wenst te geloven, moet u het laten”. Deze reactie is eveneens adembenemend. En zo kwam ik, mede door de stijl en de toon van de brief d.d. 19 juli 1958 tot de overtuiging, dat die brief aan de aandacht van Uwe Excellentie is ontglipt. Wederom werd mijn klacht volkomen genegeerd, ondanks het feit, dat deze steunt op de Rechten van de Mens. Graag wil ik nogmaals de nadruk leggen op mijn oprechte verlangen naar een zeer spoedige, redelijke oplossing door eerlijk overleg. Om Uwe Excellentie bovendien te tonen, dat ik dit verlangen reeds herhaaldelijk heb kenbaar gemaakt, zend ik hierbij de over deze bittere zaak gevoerde correspondentie in afschrift aan Uw Excellentie persoonlijk. Met de verzekering van mijn bijzondere hoogachting, heb ik de eer te zijn van Uwe Excellentie de dienstwillige dienaar

J. T. WILMAN.

Ir. J. T. Wilman
Bas-Jungeriusstraat 10 B
Rotterdam-Zuid.

2. een overzicht van de bij onderscheidene overheidsorganen (zoals BVD, politie en gewestelijke arbeidsbureaus) over zijn persoon berustende gegevens;

3. een eerlijke kans zich, o.a. door de inwilliging van zijn sub 1 en 2 vermelde verzoeken, te rehabiliteren en opnieuw aan de slag te komen;

4. vergoeding van de door dit alles geleden materiële en immateriële schade.

Op een verzoek van de griffier der commissie aan de heer Wilman, of hij zich met deze samenvatting kon verenigen, schreef de heer Wilman op 13 maart 1972:

Bij punt 1:

„In het „BEKNOPT OVERZICHT” van 29 november 1971 moest ik belichten (blz. 2, 3 en 4) hoe in het verslag d.d. 26 oktober 1960 van de Commissie voor de Verzoekschriften van de Eerste Kamer een quasi-conclusie tot stand kwam; daarbij werd ook zichtbaar dat door de commissie geen ad-equaat onderzoek was verricht.

Tot verdere verheldering van achtergronden en samenhangen moet ik nu ook wijzen op

a. de uitlating van een lid van de commissie (*Handelingen Eerste Kamer*, 7 februari 1961):

„Behalve alle kritiek is er ook een positieve kant aan de activiteit van de binnenlandse veiligheidsdienst, namelijk de bestrijding van communistische subversieve actie. Elke publieke afkeuring van de BVD is koren op de molen van die lieden”.

b. het door het Verbond van Wetenschappelijke Onderzoekers (VWO) in 1963 gepubliceerde rapport „HET POLITIEKE-ANTECEDENTENONDERZOEK” dat was uitgebracht door een in 1961 ingestelde studiecmissie (prof. dr. G. B. van Albada, prof. mr. I. A. Diepenhorst, prof. dr. ir. G. Hamming, prof. dr. H. den Hartog, mr. J. in 't Veld, prof. dr. W. F. Wertheim, dr. A. van Kammen) b.v. punt 12 (blz. 8): „Karakter van controlerende instantie.”

Bij punt 2:

Ten aanzien van de gang van zaken bij mijn sollicitaties en bij andere gelegenheden heb ik in het „BEKNOPT OVERZICHT” (op blz. 4) gesteld dat het belemmerend effect van de op aanstichting van een vroegere werkgever volvoerde heimelijke registratie uiteraard ook werd bepaald door de tussen de BVD en de aanstichters gegroeide interrelaties.

Ook in dit verband wil ik nu, aanvullend, wijzen op het VWO-rapport „HET POLITIEKE-ANTECEDENTENONDERZOEK”, b.v. de punten 5, 6, 7, 10, 11 (blz. 4-8).

Bij punt 3:

De tewerkstelling bij het RCN was de resultante van in verschillende richtingen werkende krachten.

In dit verband moet ik nu wijzen op enige constatering van mr. J. in 't Veld in de Eerste Kamer (*Handelingen*, 10 april 1962):

„— maar ten slotte was het toch een uiterst bekwaam man en de Commissie voor de Verzoekschriften heeft zich toen tot Zijne Excellentie gewend. Hij kreeg de kans op een betrekking bij het Reactorcentrum Nederland en toen heeft de commissie aan de Minister gevraagd: kan er niet een streep onder gezet worden; deze man heeft langzamerhand genoeg geleden en nu opent zich voor hem de mogelijkheid, dat hij na jarenlang nietsdoen weer aan het werk komt.

De Minister heeft toen toegezegd, dat deze man niet verder zou worden lastig gevallen, maar ik hoorde van ons geacht medelid de heer Cammelbeek, dat enkele weken later een ambtenaar van de Binnenlandse Veiligheidsdienst zich toch bij dat Reactorcentrum Nederland heeft vervoegd en tegen deze man heeft gewaarschuwd.”

Aan het licht komen van de mislukte poging tot tewerkstelling bij het RCN eind 1961

Inmiddels had de commissie, nadat haar gebleken was dat de heer Wilman in het bezit was van – aan haar onbekende – notulen van de Commissie voor de Verzoekschriften van de Eerste Kamer alsnog kennis genomen van het dossier dier commissie, inclusief de notulen der commissievergaderingen over deze zaak.

In dit dossier trof de commissie een groot aantal gegevens aan, als resultaat van de uitvoerige aandacht welke de Commissie voor de Verzoekschriften aan de zaak besteed had.

Daaronder bevonden zich onder meer onderscheidene verklaringen van voormalige werkgevers van de heer Wilman, die het aannemelijk maakten dat de door hem bij sollicitaties ondervonden moeilijkheden niet noodzakelijkerwijs hun oorzaak hadden gevonden in eventuele informatie ten aanzien van zijn politieke antecedenten.

Echter trof de commissie in vermeld dossier ook nog aan een haar tot dan onbekende briefwisseling uit begin 1962 (dus nadat de Eerste Kamercommissie haar verslag had vastgesteld) tussen de toenmalige leiding van het RCN en de Eerste Kamercommissie.

Daaruit bleek, dat eind 1961 prof. dr. M. Bogaardt zich op voorspraak van wijlen prof. dr. ir. W. F. Brandsma en in overleg met een lid van de Eerste Kamercommissie had ingespannen om de heer Wilman bij het RCN de gelegenheid te bieden tot een volledige rehabilitatie, zodanig dat hij ook weer op normale wijze in het arbeidsproces zou kunnen worden ingeschakeld.

Op 19 januari 1962 schreef prof. Bogaardt aan een lid van de Eerste Kamercommissie o.m.:

„Na ons laatste telefoongesprek over de zaak Wilman heb ik u geruime tijd zonder bericht mijnerzijds laten wachten, terwijl was afgesproken dat ik u het indertijd door de BVD aan het RCN uitgebrachte advies omtrent de politieke betrouwbaarheid van ir. Wilman ter beschikking zou stellen. In de afgelopen weken heb ik uiteraard doen zoeken naar het genoemde advies, dat een aantal van de betrokken RCN-medewerkers zich goed herinnert doch dat inmiddels spoorloos is verdwenen. U kunt zich voorstellen dat ik zeer grondig heb laten zoeken alvorens u te berichten dat ik het betreffende stuk niet ter inzage kan geven.

Vervolgens heb ik echter opnieuw advies laten vragen hetgeen men die keer weigerde schriftelijk te geven; de inhoud van het mondelinge gesprek was „dat er niets inzake politieke onbetrouwbaarheid bekend is, doch dat de heer Wilman een heel lastige man is”.

Ik heb vervolgens de heer Wilman uitgenodigd opnieuw een schriftelijke sollicitatie bij het RCN in te dienen nu er formeel geen gronden zijn waarop een dienstverband uitgesloten zou zijn”.

In antwoord op nadere vragen van de Eerste Kamercommissie, o.a. wie indertijd het door prof. Bogaardt vermelde eerste advies had uitgebracht en wat de inhoud daarvan was, schreef prof. Bogaardt op 13 februari d.a.v. aan die commissie o.m.:

„De heer Wilman heeft inderdaad opnieuw een schriftelijke sollicitatie bij het RCN ingediend en hij zal thans met ingang van 15 februari a.s. aan een stage van een half jaar beginnen.

Het door u bedoelde advies omtrent ir. Wilman is door de BVD aan het RCN uitgebracht.

Aangezien het indertijd uitgebrachte advies klaarblijkelijk verloren is gegaan, kan ik u de inhoud slechts uit het geheugen citeren. Grosso modo was de strekking dat de heer Wilman blijk gegeven had van communistische activiteiten en daarom niet in aanmerking kwam voor een werkkring als die bij het RCN. Het spijt mij uiteraard zeer dat het bedoelde advies verloren is gegaan, te meer daar ik reeds aan de heer mr. G. J. P. Cammelbeeck berichtte, dat de BVD thans geweigerd heeft een schriftelijk advies uit te brengen. Het telefonisch advies luidde slechts dat niets ten nadele van de heer Wilman bekend was, doch „dat hij een lastige vent was”.

Dit nu wierp voor de commissie een nieuw licht op de zaak. Immers had zij tot dusver slechts kunnen baseren op de haar bij schrijven d.d. 7 maart 1968 van de toenmalige Minister van Binnenlandse Zaken gedane mededeling, dat gezien de uitkomst van het in 1962 ten aanzien van de heer Wilman ingestelde veiligheidsonderzoek kon blijken dat, zo er voor 1959 vragen waren gerezen omtrent diens betrouwbaarheid in verband met zijn politieke antecedenten, deze na 1960 geen enkele rol meer hadden gespeeld.

De commissie bracht een en ander ter kennis van de Minister van Binnenlandse Zaken. Zij wees er daarbij op, dat in de haar door 's Ministers ambtsvoorganger verstrekte inlichtingen:

a. van enige BVD-rapportage aan het RCN vóór 28 februari 1962 niet was gerept;

b. uitdrukkelijk ontkend was dat na 1960 vragen omtrent de politieke betrouwbaarheid van de heer Wilman enige rol hebben gespeeld;

c. verzeerd was dat een BVD-advies in zaken als deze strikt beperkt blijft tot de vraag, of uit veiligheidsoogpunt relevante gegevens aanwezig zijn.

In antwoord hierop deelde de Minister de commissie mede, naar aanleiding van haar schrijven persoonlijk ter plaatse bij de BVD een onderzoek te hebben ingesteld, en daarbij de stukken, die zich omtrent de heer Wilman en diens zaak in het BVD-archief bevonden, te hebben geraadpleegd.

Een afschrift van een rapport, als door prof. Bogaardt vermeld in zijn brieven van 19 januari en 13 februari 1962, had hij in het archief niet aangetroffen. Een onderzoek zijnerzijds, ter plaatse, in andere gegevensbestanden had evenmin enige aanwijzing aan het licht gebracht, dat een zodanig rapport vroeger wel zou hebben bestaan. Informaties van het hoofd van de BVD over de bij de dienst gevolgde administratieve procedures en de registratie van de stukken hadden de bewindsman tot de conclusie gebracht, dat het praktisch onmogelijk was bij de dienst kopieën van uitgaande stukken te doen verdwijnen met gelijktijdige uitwissing van de sporen omtrent het aanwezig geweest zijn van zo'n document. Op grond daarvan leek het de Minister onwaarschijnlijk, dat een schriftelijk advies, als door prof. Bogaardt bedoeld, ooit zou hebben bestaan.

Onder de bij de dienst aanwezige stukken had de Minister wel aangetroffen:

a. het op 28 februari 1962 door de BVD aan het RCN getourneerde fiche (houdende het verzoek van 16 februari 1962 van het RCN om een z.g. B-onderzoek in verband met een sollicitatie van de heer Wilman) waarop vermeld stond: „Niets nadeligs bekend; op 7-12-'61 werd met u over de heer Wilman gesproken”;

b. een notitie omtrent het op 7 december 1961 gevoerde gesprek, luidende: „Relatie RCN deelde 7-12-'61 mede, dat prof. Bogaardt, M. door een kamerlid was benaderd en dat deze hem had gevraagd of hij wellicht nog een werktuigkundig ingenieur kon gebruiken. Het betrof hier een man, die zeer intelligent was doch niet aan de slag kon komen. Het betrof hier Wilman, J. Th., ir. geboren 08-10-21. Relatie vroeg nadere informatie. Hem medegedeeld, dat betrokkene op politiek gebied niet ongunstig bekend staat. Er moet wel rekening mede worden gehouden dat betrokkene een moeilijk karakter heeft en de indruk geeft een onevenwichtig en eigenwijs type te zijn.”.

Uit deze notitie meende de Minister te kunnen afleiden, dat op 7 december 1971 door het RCN voor de eerste maal met de BVD over de heer Wilman was gesproken, en ook op grond van deze notitie achtte de Minister het praktisch uitgesloten, dat de BVD de door prof. Bogaardt bedoelde ongunstige politieke informatie zou hebben verstrekt.

De commissie zond met toestemming van de bewindsman een kopie van 's Ministers schrijven aan prof. Bogaardt. Deze schreef hierop o.m. als volgt:

„Zoals u weet heb ik de functie bij het Reactor Centrum Nederland geruime tijd geleden opgegeven en ik kan dus ook niet meer beschikken over stukken en documenten. Niettemin heb ik met de personeelsafdeling van het Reactor Centrum Nederland nog eens nagegaan op welke wijze de geschiedenis zich heeft ontwikkeld. Er zijn in feite niet veel documenten aanwezig en met name de periode welke voorafging aan het in dienst nemen van de heer Wilman heeft slechts weinig documenten opgeleverd. Veel van het desbetreffend overleg heeft mondeling plaatsgevonden en er zijn geen stukken meer aanwezig.

Onder deze omstandigheden kan ik dan ook zeer weinig nuttigs toevoegen aan de brieven die u mij reeds in afschrift toezond.

Ik meen daarom ook dat een verder overleg niet veel zin zou hebben.

Samenvattend zou ik willen zeggen dat in de gehele geschiedenis Wilman, naar mijn beste overtuiging, bij het RCN op geen enkele wijze enigerlei inlichting of indruk over politieke gezindheid of verleden van de heer Wilman een rol heeft gespeeld. Aan de dienstbetrekking van de heer Wilman bij het RCN is een einde gekomen, waarbij uiteindelijk middels een gerechtelijke procedure tot een definitieve afwikkeling is gekomen. In deze gerechtelijke afwikkeling is evenmin sprake geweest van enigerlei overweging betreffende vroegere of huidige politieke gezindheid.

Naar mijn oordeel is dan ook de affaire Wilman, voor zover het RCN of ikzelf daarbij betrokken zouden kunnen zijn, geheel afgewikkeld.”

Slotfase

In dit stadium van haar onderzoek meende de commissie zich voor de haars inziens onmogelijke opgave gesteld te zien, aan de hand van het hierboven uiteengezette materiaal een oordeel uit te spreken over de al dan niet gerechtvaardigdheid van het verlangen van de heer Wilman naar rehabilitatie. Naar haar gevoelen had zij het uiterste gedaan om daarover thans nog klaarheid te verkrijgen.

Voor de commissie stond vast:

a. dat de BVD ten minste eenmaal, nl. eind 1961, desgevraagd aan het RCN (telefonisch) berichtte, dat betrokkene op politiek gebied niet ongunstig bekend stond, doch dat er wel rekening mede gehouden moest worden dat betrokkene een moeilijk karakter had en de indruk gaf een onevenwichtig en eigenwijs type te zijn ¹⁾;

b. dat op een eerst daarna gevolgd formele sollicitatie van de heer Wilman – die daartoe door prof. Bogaardt aangemoedigd was – de eerder in dit verslag vermelde schriftelijke rapportage van de BVD geschiedde (dat ten aanzien van betrokkene geen relevante gegevens ter beschikking stonden), waarop de aanstelling tot stand kwam.

Voor de commissie stond niet vast:

a. dat de BVD ten aanzien van de politieke antecedenten van de heer Wilman ooit negatief gerapporteerd heeft;

b. dat de hoofdzaak van de moeilijkheden die de heer Wilman bij sollicitaties heeft ondervonden, gelegen zou hebben in onjuiste rapportages van enige overheidsinstanties over zijn politieke antecedenten, al sloot zij evenmin de mogelijkheid uit dat in de periode vóór 1962 al dan niet juiste rapportage uit andere dan BVD-bronnen over de politieke antecedenten een rol hebben gespeeld;

c. dat bij de moeilijkheden, na de indiensttreding bij het RCN door de heer Wilman in zijn werkring aldaar ondervonden, op enigerlei wijze informaties of indruk over politieke gezindheid of politiek verleden een rol hebben gespeeld.

De commissie beschikte – en beschikt – over geen enkele aanwijzing – ook de heer Wilman heeft zulks niet gesteld – dat nadat de heer Wilman zijn betrekking bij het RCN aanvaardde enig optreden van enige overheidsinstantie, met name de BVD, direct of indirect zijn ontslag aldaar zou hebben bewerkstelligd.

De commissie meende evenwel niet geheel de mogelijkheid te kunnen uitsluiten, dat enige rapportage van de BVD c.q. informele informatie van een BVD-functionaris bij de sollicitatie bij het RCN in 1961 een rol gespeeld had bij het aanvankelijk niet doorgaan van die sollicitatie, en dat dan evenmin de mogelijkheid kon worden uitgesloten, dat in de daaraan voorafgaande periode van werkloosheid van de heer Wilman zodanige rapportage c.q. informele informatie enige rol gespeeld had.

Zij las nl. uit de brief van prof. Bogaardt, waarin deze haar schreef: „dat in de gehele geschiedenis Wilman... bij het RCN op geen enkele wijze enigerlei inlichting... over politieke gezindheid of verleden van de heer Wilman een rol... gespeeld (had)” geen ontkenning, dat ooit zo'n inlichting het RCN bereikt had, doch hoogstens de verzekering dat zo'n inlichting, zo zij al in het bezit van het RCN gekomen mocht zijn – wat prof. Bogaardt in die brief in het midden liet – geen rol gespeeld had.

Inmiddels had de commissie, als in dergelijke gevallen te doen gebruikelijk, aan prof. Bogaardt toestemming gevraagd voor publicatie in dit verslag van diens vertrouwelijke brieven van 19 januari en 13 februari 1962. Op dit verzoek werd bij schrijven van prof. Bogaardt van 11 april 1973 het volgende antwoord ontvangen.

„Uw overweging „het geven van een zo volledig mogelijke uiteenzetting van uw bevindingen aan de Kamer” is bij mij van doorslaggevende aard geweest bij het formuleren van mijn onderstaande beslissing inzake uw verzoek om de door mij verstrekte inlichtingen op te mogen nemen in uw verslaggeving.

Tegen opname heb ik geen bezwaar, mits de volgende opmerkingen tevens worden vermeld.

In mijn huidige functie ben ik nauwer in contact gekomen met de werkwijze van de BVD. Hierbij is mij gebleken dat mijn beveiligingsinspecteur slechts mededeling omtrent uitslagen van een veiligheidsonderzoek krijgt, wanneer geen uit veiligheids oogpunt van belang zijnde gegevens bekend zijn geworden. In gevallen dat het onderzoek bedenkingen oproept, wordt van de BVD de mededeling ontvangen dat door de voor de beveiliging verantwoordelijke Minister over al dan niet te werk stellen een beslissing zal worden gegeven.

Deze ervaringen alsmede het antwoord van de Minister van Binnenlandse Zaken aan uw commissie hebben thans bij mij de vraag doen rijzen of het door mij bedoelde advies van de BVD – hetgeen thans niet meer kan worden achterhaald – in werkelijkheid een document was van de BVD, dan wel een interne notitie van het RCN, hetwelk gegevens bevatte die mogelijk bekend waren bij de toenmalige beveiligingsinspecteur van het RCN.

Na zoveel jaren durf ik noch het een, noch het ander positief staande te houden. In verband met mijn huidige hierboven reeds gememoreerde ervaringen, ben ik mij thans echter gaan realiseren dat ik, onbewust van de importantie, door te spreken over een advies van de BVD, mogelijkterwils een onjuiste indruk bij uw commissie heb gewekt, omtrent de handelswijze van bedoelde dienst.

In de hoop met het bovenstaande te hebben kunnen bijdragen tot de definitieve afwikkeling van deze reeds zo lang splende kwestie, enz.”

Voor de commissie kwam hiermee een einde aan de hierboven gesignaleerde, bij haar nog levende onzekerheid – nl. of, gezien de brieven van prof. Bogaardt van 19 januari en 13 februari 1962, ondanks de uiteenzetting van de Minister

¹⁾ De commissie tekent hierbij aan, van oordeel te zijn dat degene, die deze informatie verstrekte, daarmee zijn boekje te buiten is gegaan. Voorts is de commissie van gevoelen, dat de informatie, haar aanvankelijk verstrekt bij de brief van 7 maart 1968 van de toenmalige Minister van Binnenlandse Zaken, minder volledig is geweest dan in de rede lag.

van Binnenlandse Zaken (wiens oprechtheid evenals de oprechtheid van de leiding van de BVD ten opzichte van zowel de bewindsman als de commissie zelve voor haar buiten twijfel stond) geheel de mogelijkheid kon worden uitgesloten, dat enige rapportage van de BVD c.q. informele informatie van een BVD-functionaris bij de sollicitatie bij het RCN in 1961 een rol gespeeld had bij het aanvankelijk niet doorgaan van die sollicitatie.

Voor haar is hierdoor alsnog voorts komen vast te staan, dat bij de aanvankelijke niet-aanstelling bij het RCN in 1961 generlei formele of informele rapportage door de BVD heeft plaatsgevonden, en dat ook voordien de BVD ten aanzien van de politieke antecedenten van de heer Wilman nimmer ongunstig gerapporteerd heeft.

De leden Aantjes, Berger, Tilanus, Andriessen en Wiegel zien derhalve – voor zover het uitspreken van zodanig oordeel geacht kan worden op de weg der commissie te liggen in plaats van op die van de burgerlijke rechter – voor de commissie geen gronden om op de Regering aandrang uit te oefenen voor enigerlei vorm van genoegdoening van de heer Wilman.

De heren Den Uyl en Van Mierlo zien geen gronden voor een beroep op de Regering voor een financiële tegemoetkoming aan de heer Wilman.

En toch zouden deze leden het om puur menselijke motieven toejuichen, indien van overheidswege alsnog een poging zou worden gedaan ter bevordering van de maatschappelijke rehabilitatie van de heer Wilman, wiens wetenschappelijke kwaliteiten niet in het geding zijn en nooit zijn geweest.

Het is voor deze leden nl. duidelijk, dat de heer Wilman niet af te brengen zal zijn van zijn oprechte overtuiging, dat in het verleden omtrent zijn politieke antecedenten onjuiste informatie verstrekt is; voorts is een samenhang onmiskenbaar tussen deze vaste overtuiging van de heer Wilman en het effect daarvan op zijn carrière, al kan men zich afvragen of dit effect in redelijkheid verwacht had kunnen worden.

Aan hen staat voor ogen b.v. dat door de Regering gezocht zou worden naar een voor de wetenschappelijke kwaliteiten van de heer Wilman geëigend eenmansonderzoekproject, uit te voeren in opdracht van een overheidsinstantie of een door de overheid gesubsidieerd instituut.

Zij bepleiten een dergelijke poging bij wijze van correctie, voor zover mogelijk, van individuele, niet of nauwelijks te kwantificeren schade, ook al was deze in redelijkheid niet te voorzien, verband houdende met het bestaan en rechtmatig

optreden van een overheidsdienst als de Binnenlandse Veiligheidsdienst.

De Minister van Binnenlandse Zaken aan wie de inhoud van dit verslag vóór de publikatie is voorgelegd met het oog op de gebruikelijke security-check, heeft de commissie verzocht in dit verslag dan ook melding te maken van zijn zienswijze op de stelling, vervat in de laatste hiervóór afgedrukte passage, houdende een pleidooi voor een zekere vorm van correctie, zonder dat – aldus de bewindsman – op enigerlei wijze is aangetoond, dat in casu schade is ontstaan door het bestaan en rechtmatig optreden van de Binnenlandse Veiligheidsdienst.

„Het is overigens”, zo schreef de Minister verder, „voor de Regering ook onaanvaardbaar, dat alleen al *het bestaan* van de Binnenlandse Veiligheidsdienst morele verplichtingen voor de overheid met zich mee zou brengen, als bedoeld in het verslag van de commissie.

Met nadruk zij er voorts op gewezen, dat met de tewerkstelling van de heer Wilman bij het RCN, een ernstige poging tot diens rehabilitatie werd ondernomen. Ir. Wilman werd bij het RCN immers te werk gesteld na het verslag van de Eerste-Kamercommissie, op aanbeveling van een Kamerlid en met hulp van zijn vroegere hoogleraar prof. Brandsma.

Deze poging tot rehabilitatie is mislukt.

Het valt te betreuren, dat de commissie na de door prof. Boogaardt gedane en zojuist aangehaalde uitspraak geen aanleiding heeft gevonden om deze te vragen wat naar diens mening dan wel de eigenlijke oorzaak van het mislukken van ir. Wilman bij het RCN is geweest. Deze oorzaak is mijns inziens gelegen in de karakterstructuur van de heer Wilman.”

Aldus vastgesteld 10 mei 1973.

AANTJES
DEN UYL
BERGER
TILANUS
ANDRIESSEN
VAN MIERLO
WIEGEL.

BIJLAGE

**Rede van Minister Beernink ter installatie van de
Adviescommissie inzake veiligheidsonderzoeken op
26 januari 1971**

„In de afgelopen jaren heb ik heel wat moeten spreken – en schrijven – over het antecedentenonderzoek en het veiligheidsonderzoek van sollicitanten naar rijksoverheidsfuncties. Het is mij thans een groot genoegen u hier allen welkom te heten omdat de instelling van uw commissie als het ware het sluitstuk vormt op al die voorafgegangene besprekingen en bemoeienissen.

In de *Nederlandse Staatscourant* van 28 oktober 1969 is de zgn. Beschikking Antecedentenonderzoeken gepubliceerd. Daarin worden voorschriften gegeven omtrent het antecedentenonderzoek dat wordt ingesteld als het gaat om de vervulling van een vertrouwensfunctie.

Met die publikatie is de sfeer van geheimzinnigheid die tot dan toe rond het veiligheidsonderzoek hing, doorbroken.

Een belangrijke bepaling in de Beschikking Antecedentenonderzoeken is, dat de sollicitant die voor een vertrouwensfunctie bij de rijksoverheid in aanmerking komt, de mededeling ontvangt dat een veiligheidsonderzoek naar hem zal worden ingesteld. Men weet dus van te voren dat dit zal gebeuren, tenzij men zijn sollicitatie intrekt.

Verweerprocedure

Een tweede, zeer belangrijke, bepaling is, dat – wanneer op grond van het veiligheidsonderzoek tegen de vervulling van de vertrouwensfunctie door de sollicitant bedenkingen zijn gerezen – deze omtrent de aard daarvan wordt ingelicht en dat hem de mogelijkheid wordt geboden door het indienen van een bezwaarschrift een verweerprocedure in werking te stellen.

Het zal u bekend zijn, dat er stemmen zijn opgegaan om in deze een beroepsmogelijkheid te openen op de administratieve of burgerlijke rechter.

Aangezien de aanstelling en de indienstneming van personeel uiteindelijk een aangelegenheid is waarover de overheid als werkgeefster zelf dient te beslissen, heeft de regering na rijp beraad echter gekozen voor een verweerprocedure, waarbij de betrokkene zich voor een onafhankelijke adviescommissie kan verweren en waarbij geen beslissing over al dan niet aanstelling of indienstneming wordt genomen, alvorens die commissie advies heeft uitgebracht.

Die commissie, d.w.z. u, mijne heren, zal zich naar aanleiding van de door een belanghebbende gemaakte bezwaren, kunnen uitspreken:

- a. over de bedenkingen, die als resultaat van het veiligheidsonderzoek zijn gerezen en
- b. over de daaraan door het bevoegde gezag verbonden conclusies.

Ten einde u in de gelegenheid te stellen het u voorgelegde geval ten gronde te onderzoeken zullen alle ter zake dienende stukken aan u worden toegezonden, zult u alle inlichtingen kunnen inwinnen die u voor de vorming van uw advies nodig acht, en zult u de ambtenaren ten aanzien van wie u dit wenselijk acht kunnen horen. Gedachtig aan het aloude „audi et alteram partem” zult u zowel het bevoegd gezag dat bedenkingen tegen de aanstelling of indienstneming heeft, als de belanghebbende die dit op prijs stelt, in de gelegenheid stellen in uw vergadering te worden gehoord.

Geheimhoudingsclausule

Het zal wellicht in een enkel geval voorkomen dat de u toegezonden stukken gegevens bevatten die ter uitsluitende kennisneming van uw commissie moeten blijven. Wanneer dit geval zich voordoet, wordt u daarvan bij de toezending van de stukken kennis gegeven. Naast de algemene geheimhou-

dingsplicht die de leden, de plaatsvervangende leden, de secretaris en de plaatsvervangende secretaris is opgelegd ten aanzien van al hetgeen hun als zodanig bekend is geworden, zult u ten aanzien van die speciale stukken of gegevens een extra geheimhouding dienen te betrachten, ook in de vergaderingen van uw commissie met een belanghebbende en tegenover die belanghebbende zelf.

Wél zult u uiteraard die geheime gegevens of stukken kunnen doen meewegen bij de vorming van uw advies. Het vragen om geheimhouding is in deze tijd met zijn roep om meer openbaarheid soms een enigszins hachelijke zaak. Toch ben ik van mening dat in de statuten van uw commissie – als ik de artikelen 8 en 9 van de Beschikking Antecedentenonderzoeken zo eens mag noemen – terecht een geheimhoudingsclausule is opgenomen. Aan het oordeel van u als onafhankelijke commissie zal grote waarde worden gehecht. Hoe zoudt u tot een gefundeerd oordeel kunnen komen, indien de betrokken partijen u van belang zijnde gegevens zouden onthouden omdat zij er niet op konden vertrouwen dat deze bij u veilig zijn?

Dat op u een veelvuldig beroep zal worden gedaan, ligt niet in de lijn van de verwachtingen. Zelfs wanneer de adviesprocedure met inschakeling van uw commissie in de toekomst zou worden opengesteld voor degenen tegen wier aanstelling bij de lagere overheid bezwaren zijn gerezen, dan nog zal het aantal dezer procedures naar alle waarschijnlijkheid gering zijn. Hoe dit ook zij, ook al blijft het aantal gevallen waarin uw advies wordt gevraagd gering, de taak die aan u wordt toevertrouwd is daarom niet van minder gewicht.

Advies niet bindend

Uw advies is niet bindend, maar de sollicitant moet bij een afwijzende beslissing op zijn sollicitatie ervan in kennis worden gesteld of die beslissing al dan niet in overeenstemming is met het advies van uw commissie en uw commissie dient van iedere beslissing ter zake schriftelijk op de hoogte te worden gesteld, onder mededeling, zo van uw advies zou zijn afgeweken, van de redenen die daartoe hebben geleid.

Ik meen te mogen zeggen, dat wel zeer bijzondere redenen aanwezig moeten zijn om een bevoegd gezag tot een beslissing te brengen die afwijkt van het advies van uw commissie.

Meestal hoopt men van een commissie, dat zij veel en nuttig werk zal verrichten. Van uw commissie hoop ik niet, dat zij veel werk zal behoeven te verrichten, maar ik ben ervan overtuigd, dat het werk dat zij eventueel zal verrichten, uitermate nuttig zal zijn.

Ik dank u allen voor uw bereidheid in deze commissie zitting te nemen en ik verklaar hiermede de Adviescommissie inzake de veiligheidsonderzoeken geïnstalleerd.”

Antwoord van prof. Van der Hoeven

„Excellentie! Gaarne wil ik, als voorzitter van de Adviescommissie inzake de veiligheidsonderzoeken, Uwe Excellentie danken voor het vertrouwen, dat – blijkens de benoeming in deze commissie – in haar leden wordt gesteld.

U hebt er op gewezen – en ik val u daarin gaarne bij – dat niet gehoopt moet worden, dat onze commissie veel werk zal hebben te verrichten. Ik zou daaraan kunnen toevoegen, dat dit ook niet behoeft te worden verwacht.

Men ontmoet wel eens het misverstand, dat een veiligheidsonderzoek zijn oorsprong zou vinden in een zeker gebrek aan vertrouwen in de integriteit van degene, ten aanzien van wie het onderzoek wordt ingesteld. Het behoeft, in de kring van de hier aanwezigen, nauwelijks betoog, dat dit zeker niet het geval is voor de zaken, waar onze commissie eventueel mee zal worden geconfronteerd. De aanleiding tot het instellen van een veiligheidsonderzoek zal daarbij immers uitsluitend liggen in

het karakter der functie, waarvoor de betrokkene – uiteraard vrijwillig – in aanmerking wil komen en staat overigens geheel los van de persoon van de sollicitant.

Openheid

Terecht heeft Uwe Excellentie gewezen op het belangrijke feit, dat de betrokkene in beginsel kennis kan nemen van de gegevens, die de grondslag vormen van de beslissing die te zijnen opzichte wordt genomen. Hij en zijn raadsman kunnen zijn standpunt daartegenover voordragen, niet alleen wat betreft de betekenis, die aan deze gegevens moet worden toegekend, maar ook omtrent de juistheid der feiten op zichzelf en hij kan eventueel nog niet bekende nieuwe gegevens die hij van belang acht, aandragen. De sollicitant is dus op de hoogte van datgene, waarop de hem betreffende beslissing steunt. Zijn standpunt draagt bij tot het advies, dat onze commissie moet geven. Van belang daarbij is, dat de commissie bevoegd is alle inlichtingen in te winnen, die zijzelf voor de vorming van haar advies nodig oordeelt en dat zij de ambtenaren, ten aanzien van wie zij dit wenselijk acht, kan horen. Men moet aannemen, dat deze ambtenaren tegenover de commissie in voorkomende gevallen dan ook volledige openheid zullen betrachten.

Bronbescherming

Intussen houdt de Beschikking Antecedentenonderzoeken uitdrukkelijk de mogelijkheid open – Uwe Excellentie herinnert daaraan terecht – dat sommige gegevens uit een oogpunt van bronbescherming ter uitsluitende kennisneming van de commissie moeten blijven en derhalve op geen enkele wijze aan de

belanghebbende zullen mogen worden medegedeeld, noch door overlegging der stukken, noch bij behandeling ter zitting. Erkennende de onvermijdelijkheid van deze bepaling, heb ik met instemming kennisgenomen van de door u uitgesproken mening, dat toepassing daarvan, naar te verwachten valt, tot slechts enkele gevallen beperkt zal blijven. Alleen dan, wanneer bronbescherming een duidelijke noodzaak is, is zulk een geheimhouding gerechtvaardigd. Wanneer dit het geval is, staat niet aan de commissie ter beoordeling. De geheimhouding tegenover de betrokkene brengt mee, dat hem als regel zelfs niet zal kunnen worden medegedeeld, of er al dan niet uit hoofde van bronbescherming voor hem geheime gegevens in het geding zijn. Het is ook daarom zeer gewenst, dat algemeen de overtuiging bestaat, dat zulk een geheimhouding tegenover de sollicitant grote uitzondering is. Ware het anders, dan zou ieder door de commissie van advies te behandelen beroep daarvan de terugslag ondervinden, ook wanneer daartoe zakelijk geen grond bestaat en zulks vooral in de gevallen, dat de commissie tot niet-aanstellen zou adviseren.

Zelfs een klein stukje geheimhouding kan de vrucht van veel openheid in gevaar brengen. De leden van deze commissie zijn zich ervan bewust, dat haar advies niet bindend is. Ik hoop dat, wanneer in een voorkomend geval van ons advies mocht worden afgeweken, de oorzaak daarvan in elk geval niet zal zijn gelegen in een gemis aan kwaliteit of zorgvuldigheid onzerzijds. Ook zonder mijn medeleden te hebben geraadpleegd meen ik u mede namens hen te kunnen verzekeren dat ons streven ernstig erop zal zijn gericht dit te voorkomen, en dat wij in de, naar wij hopen weinige gevallen dat op ons een beroep zal worden gedaan, onze taak zo goed mogelijk zullen vervullen.”